

ΑΔΙΑΒΑΘΜΗΤΗ

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
6^Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΟΔΟ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ**

ΑΠΟ

ΑΝΧΗ (ΥΙ) ΗΛΙΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

ΑΔΙΑΒΑΘΜΗΤΗ

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΣΚΟΠΟΣ	2
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	3
ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	8
Οικονομικό και Πολιτικό Περιβάλλον	8
Η Περίπτωση Μελέτης της Γερμανίας	10
Η Περίπτωση Μελέτης της Ιταλίας	12
Τα Φασιστικά Καθεστώτα στην Υπόλοιπη Ευρώπη	15
Ο ΥΠΟΛΟΙΠΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	20
Η Περίπτωση της Ιαπωνίας	20
Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ	27
Η Κοινωνία των Εθνών	27
Η Πολιτική του Κατευνασμού	28
Το Σύμφωνο Ρίμπερντοφ-Μολότωφ	31
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	34
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
«Α» ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	37

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ανχης (ΥΙ)

Ηλίας Αθανασόπουλος

του Νικολάου (ΑΜ: 50003)

Σπουδαστής ΣΕΘΑ

Θεσσαλονίκη, 21 Ιουν 2016

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ: Η Αντίδραση της Διεθνούς Κοινότητας και των δυνάμεων στην άνοδο του Φασισμού και του Ναζισμού στην Εξουσία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η βιομηχανική επανάσταση του 19ου αιώνα δεν έφερε δραστικές αλλαγές μόνο σε τεχνολογικό επίπεδο, αλλά σηματοδότησε μια νέα περίοδο κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών. Τούτη την περίοδο θα προαχθούν νέες αξίες, πάνω στις οποίες θα στηριχθούν ιδεολογικά οι ακραία φιλελεύθερες και δεξιές κινήσεις που σχηματοποιούνται.

Στον οικονομικό τομέα και δη μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929, η οικονομία της ελεύθερης αγοράς θα αμφισβητηθεί και η καπιταλιστική τάξη θα στραφεί προς μια περισσότερο αυταρχική οικονομική πολιτική. Αυτό στοχεύει στο να επιταχύνει την συσσώρευση του κεφαλαίου στις μεγάλες επιχειρήσεις που τότε σχηματίζονται ή και θεμελιώνονται.

Η Γερμανία και η Ιταλία, όσον αφορά τον ευρωπαϊκό χώρο, επιρεάστηκαν πολύ από το περιβάλλον αυτό. Σημαντικό ρόλο για αυτή την εξέλιξη έπαιξε το γεγονός ότι οι δύο αυτές χώρες αποτελούσαν νεοσύστατα εθνικά κράτη που επηρεάστηκαν βαθύτατα από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο που μόλις είχε τελειώσει, καθώς επίσης και η ισχυρή οικονομική κρίση που υπήρχε στο διεθνές περιβάλλον.

Τόσο στην Γερμανία όσο και στην Ιταλία, διακρίνεται διάχυτα στην αστική και μεγαλοαστική τάξη η πόλωση γύρω από το καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα. Συνεπικουρικά σε αυτό έδρασαν και οι λοιπές άρχουσες ελίτ όπως η Εκκλησία. Οι δυνάμεις αυτές είναι που έδωσαν ώθηση, στα ναζιστικά και φασιστικά καθεστώτα αντίστοιχα, στην κατάκτηση της εξουσίας, σε μια προσπάθεια τόνωσης της παραγωγικής δραστηριότητας και ταυτόχρονα συγκέντρωσης του πλούτου σε μεγαλοκαπιταλιστικούς πόλους. Η επίδραση της καπιταλιστικής τάξης υπήρξε καθοριστική για την άνοδο του φασιστικού και του ναζιστικού κόμματος στην εξουσία. [1]

ΣΚΟΠΟΣ

2. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσουμε τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στη μεταπολεμική Ευρώπη των αρχών του 20^{ου} αιώνα και οι οποίες οδήγησαν στην άνοδο των ακραίων ιδεολογιών του ναζισμού και του φασισμού, μελετώντας τις περιπτώσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας. Επιπρόσθετα θα γίνει προσπάθεια να εκτιμηθεί η αντίδραση της Διεθνούς κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής με σκοπό την ανατροπή των ιδεολογικών αυτών ρευμάτων.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3. Ο 19ος αιώνας χαρακτηρίστηκε από την «δεύτερη βιομηχανική επανάσταση». Παρατηρείται η ταχεία εξάπλωση της βαριάς βιομηχανίας που συνοδευόταν από αλληπάλληλες τεχνολογικές καινοτομίες, όπως η ευρείας κλίμακας ηλεκτροδότηση, η ανάπτυξη και η πρόοδος στις τηλεπικοινωνίες καθώς και η μεγάλη αλλαγή στις μεταφορές. Για παράδειγμα, είναι η εποχή που χρησιμοποιείται ευρέως το αυτοκίνητο και αργότερα το αεροπλάνο. Ταυτόχρονα σημαντικές ανακαλύψεις έγιναν και στους επιστημονικούς τομείς της χημείας, της φυσικής αλλά και στις κοινωνικές επιστήμες. Σε αυτό το σημείο θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε και στις σημαντικές εξελίξεις σε πολιτιστικό επίπεδο. [1]

Υπό αυτό το πλαίσιο, όπως είναι λογικό, ο κοινωνικός ιστός διαταράσσεται και επανασυντάσσεται. Διακρίνεται μια επιτάχυνση της αστικοποίησης και ταυτόχρονα η ανάπτυξη μιας νέας εργατικής τάξης, που από το αγροτικό πλαίσιο περνά στο εργοστασιακό. Η νέα κοινωνία χαρακτηρίζεται από την μαζική κατανάλωση και την γείωση της πολιτικής σε ένα μαζικό πεδίο διαλόγου και αντιπαραθέσεων.

Αυτό το νέο περιβάλλον επηρέασε τους νέους στοχαστές, συγγραφείς και καλλιτέχνες. Ένας εκ των σημαντικότερων που στιγμάτισε τόσο τον αιώνα που πέρασε όσο και τον επόμενο, ο Γερμανός φιλόσοφος **Friedrich Nietzsche**, αποκήρυξε κατηγορηματικά τον υλισμό και τον ορθολογισμό του 19ου αιώνα. Ο Νιτσεισμός απέρριπτε αυτό που αποκάλεσε «ψυχολογία της μάζας» της σύγχρονης δημοκρατίας και υιοθέτησε τη «θέληση για αυτοκυριαρχία», κηρύττοντας τη «μεταρσίωση¹ όλων των αξιών» και την κυριαρχία του υγιούς συναισθήματος και ενστίκτου με στόχο την επίτευξη του «Υπεράνθρωπου». [4]

Σε γενικές γραμμές, κατά την διάρκεια του 19ου αιώνα, υπήρχε μια τάση απομάκρυνσης από την ορθολογική φιλοσοφία και ιδιαίτερα στη Γερμανία, στην Ιταλία και στη Γαλλία. Αυτή η τάση ήταν παράλληλη με την έμφαση στον ολισμό, στη βιολογία και την ψυχιατρική, ιδιαίτερα στη Γερμανία και στην Αυστρία. Ακόμα και ο τομέας της βιολογίας στράφηκε προς τις ολιστικές ερμηνείες.

¹ **Μεταρσίωση (exaltation):** Η απόσπαση της διάνοιας από τη συνηθισμένη της κατάσταση και η συγκέντρωσή της προς κάτι υλικό ή άυλο, με συνακόλουθο αίσθημα υπέρβασης της πραγματικότητας

Επίσης, οι νέες τάσεις στη λογοτεχνία, τη μουσική και τις τέχνες οδήγησαν στην απομάκρυνση από το ρεαλισμό και την αρμονία της κουλτούρας του 19ου αιώνα. Ο νεορομαντισμός κυριάρχησε και ειδικά τα μεγάλα έργα του Richard Wagner, ενώ τα νέα σπιλ ζωγραφικής θα στραφούν προς τον εξπρεσσιονισμό και την αφαίρεση. Τέλος, στον τομέα της μουσικής, παρατηρούνται ρηξικέλευθες αλλαγές, με το κλασικό αρμονικό σύστημα να απομονώνεται. Είναι τώρα που δημιουργούνται συνθέσεις σε κλίμακες, κλασματικούς τόνους και μικροτονικότητα. [2]

Ο καινούργιος αυτός επιστημονισμός, σε αντίθεση με τον δημοκρατισμό της επιστήμης του προηγούμενου αιώνα, του 19ου αιώνα, ενθάρρυνε αντιλήψεις περί φυλής, ελιτισμού και ιεραρχίας. Τα στοιχεία αυτά είναι τροφοδότες και καλλιεργητές συμπεριφορών που εξυμνούν το πόλεμο και τη βία εν γένει.

Σημαντικές επιστημονικές φυσιογνωμίες θεωρούνταν ο ζωολόγος Ernst Heinrich Philipp August Haeckel στη Γερμανία και ο ψυχοφυσιολόγος Ζιλ Σουρί στη Γαλλία. Σύμφωνα με το έργο του Haeckel *Weltratsel* (1900), δίνεται έμφαση στην ανάγκη μιας πολιτιστικής επανάστασης που θα ενισχύσει τη φυλή μέσω ενός ισχυρού αυταρχικού κράτους. [5]

Τα καινούργια αυτά φυλετικά δόγματα είχαν ευρεία απήχηση καθώς λογίζονταν ως η απάντηση στην αστική παρακμή του ατομοκεντρικού δυσκίνητου μοντέλου κοινωνίας που φαίνεται να ακμάζει τότε στις πόλεις. Οι αναλυτές του φυλετισμού εισηγήθηκαν την έρευνα του «επιστημονικού ρατσισμού». Οπαδούς αυτής της τάσης συναντάμε στη Γαλλία, την Αγγλία, τη Γερμανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι σύγχρονες φυλετικές αντιλήψεις έχουν ρίζες στο Διαφωτισμό του 18ου αιώνα, καθώς ανθρωπολόγοι έκαναν τις πρώτες συστηματικές προσπάθειες να κατηγοριοποιήσουν τους διάφορους κατοίκους του πλανήτη. Οι πρώτες αυτές φυλετικές έννοιες έδειχναν σεβασμό σε όλους τους λαούς που γενικά αναγνωρίζονταν ως μέλη μιας κοινής ομάδας, της ανθρωπότητας.

Ο πατέρας των μοντέρνων ρατσιστικών διακρίσεων στην Ευρώπη θεωρείται πως ήταν ο Γάλλος αριστοκράτης κόμης Arthur de Gobineau. Ο Gobineau είναι συγγραφέας του *Essai sur l'inégalité des races humaines* (μτφ: Ένα Δοκίμιο για την ανισότητα των ανθρώπινων φυλών, 1853). Σύμφωνα με το έργο του, η ανθρωπότητα διαιρείται σε τρεις βασικές φυλές, τη λευκή, τη κίτρινη και τη

μαύρη. Υποστήριξε ότι η λευκή φυλή είναι η ανώτερη και η μαύρη φυλή είναι η κατώτερη. Θεωρούσε ότι καμία φυλή δεν μπορεί να διατηρήσει την αγνότητα και την ακεραιότητα της καθώς όπως γράφει *“ήταν καταδικασμένες στη φθορά διαμέσου της φυλετικής επιμιξίας και του εκφυλισμού”*. [1]

Άλλοι θεωρητικοί των ρατσιστικών αυτών θεωριών ήταν ο Γάλλος αριστοκράτης Ζορζ Βασέρ ντε Λαπούζ και ο «γερμανοποιημένος» Άγγλος Houston Stewart Chamberlain. Οι δύο τους διέδιδαν τα ρατσιστικά “ευρήματα” που κυρίως είχαν να κάνουν με τους Εβραίους, τους οποίους τους κατέτασαν ως πιο επικίνδυνους από τους “κίτρινους” ή τους “μαύρους”. Αυτός ο ρατσισμός συνοδευόταν από την ταχύτερη ανάπτυξη των όλο και περισσότερων ρατσιστικών δογμάτων του αντισημιτισμού. [1]

Η εχθρότητα ενάντια στους Εβραίους επανέκαμψε κατά τη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών του 19ου και ενισχύθηκε κατά τη δεκαετία του 1890 και μετέπειτα. Επίσης, τα παραδοσιακά αντιεβραϊκά συναισθήματα είχαν νομιμοποιηθεί από την κυρίαρχη θρησκεία η οποία έπαιξε σαφή ρόλο προς την παραπάνω κατεύθυνση.

Οι Εβραίοι χαρακτηρίζονταν ξένοι καταστροφείς της ηθικής και του πολιτισμού επειδή θεωρούνταν άνθρωποι χωρίς ρίζες και αποτελούσαν την πεμππουσία του υλισμού. Στα τέλη του 19ου αιώνα, οι Εβραίοι ορίστηκαν από τους θιασώτες αυτής της ακραίας εθνικιστικής προπαγάνδας ως μια ιδιαίτερη φυλή που στόχευε στην καταστροφή των άλλων “ανώτερων φυλών”. [1]

Το ενδιαφέρον για καινούργιες προσεγγίσεις και αξίες αυξήθηκε από την ανάπτυξη της πλήξης μέσα στη βιομηχανική κοινωνία, η οποία είχε καθιερώσει άλλους χρόνους στην καθημερινότητα του μέσου πολίτη, καθώς λόγω της τεχνολογικής ανάπτυξης όλα πλέον γινόταν πιο γρήγορα. Σύντομα δημιουργήθηκε ένα καινούργιο ασφυκτικό αστικό περιβάλλον περί τα τέλη του αιώνα, και ο ελεύθερος χρόνος άρχισε να επεκτείνεται ακόμα και στις ευρύτερες μεσαίες τάξεις, με αποτέλεσμα η πλήξη να μεταβληθεί σε ένα σύμπτωμα, ώστε μεγάλο μέρος της κοινωνίας έτεινε στην κατάθλιψη. Παράλληλα με αυτό το φαινόμενο εμφανίζονται και οι πρώτες βασικές εκφράσεις του σύγχρονου περιβαλλοντισμού. Αυτές οι απόψεις αργότερα θα υιοθετηθούν από μαζικά κινήματα, με πρώτους τους φασίστες της Ιταλίας. [9]

Όπως είδαμε και πιο πάνω, οι αλλαγές αντιλήψεων και τρόπου ζωής σε διάφορα τμήματα των πολιτιστικών τάξεων ήταν βαθιές. Αυτό εμφανίζεται ιδιαίτερα σε μερικές από τις μεγαλύτερες ηπειρωτικές χώρες στην Κεντρική Ευρώπη και τη Ρωσία.

Απορρίφθηκαν σταδιακά κάποιες από τις κυρίαρχες αξίες των προηγούμενων γενεών όπως η πίστη στον ορθολογισμό και η θετικιστική προσέγγιση. Αυτό το πνεύμα απόρριψης του παλιού, συχνά συνοδευόταν από μια εχθρότητα ενάντια στη γραφειοκρατία και το κοινοβουλευτικό σύστημα και μια τάση προς μια «απλή και καθαρή» ισότητα.

Σε γενικές γραμμές, το κίνημα που φαίνεται να ξεδιπλώνεται τώρα, έβλεπε την έως τότε κοινωνία να βρίσκεται σε κρίση και να χρειάζεται μια ριζοσπαστική λύση. Ταυτοχρόνως υποστήριζε την κοινωνική και πολιτική συλλογικότητα καταδικάζοντας τον ορθολογιστικό ατομικισμό της φιλελεύθερης κοινωνίας, όπως αυτός νοούνταν τότε, τον υλισμό, την αστάθεια και την διαφθορά που είχαν καλλιεργηθεί σε πολιτικό επίπεδο.

Το ιδεολογικό στήριγμα του κινήματος ξεκινούσε από τον κοινωνικό δαρβινισμό και τον φυλετισμό του Arthur de Gobineau μέχρι τον Nietzsche και τον Bergson. Οι υποστηρικτές αυτών των θεωριών θεωρούσαν ότι η παρακμή της τότε ανεπτυγμένης κοινωνίας ήταν αποτέλεσμα της σύγχρονης ζωής, της αστικοποίησης και της επιβίωσης των λιγότερων δυνατών, θεωρία που αναπτύσσονταν στη βάση του Κοινωνικού Δαρβινισμού. Αυτή η θεωρία περί κοινωνικής παρακμής θα βρει το θεωρητικό της αποτύπωμα στο έργο “*Degeneration*” (μτφ: Εκφυλισμός) του Max Nordau. Αργότερα, οι θεωρήσεις των εθνικιστών θα προάγουν την άποψη ότι ο εθνικός πατριωτισμός ήταν η λύση έναντι της κατάρτισης και του εκφυλισμού της αστικής κοινωνίας. Οι θεωρήσεις αυτές λογίζονται ως το πρώτο βήμα για την άνοδο του φασισμού και την θεωρητική δικαιολόγηση αυτού.

Ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, διάφορες αντιδημοκρατικές θεωρήσεις κέρδιζαν έδαφος, με αποτέλεσμα να διαχυθεί ο φασισμός ως πολιτική ιδεολογία λίγο πριν την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Καταληκτικά, οι ρίζες του φασισμού βρίσκονται στους νεωτερισμούς του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου. [3]

Συγκεντρωτικά, είναι η βιομηχανική επανάσταση σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο ρόλο της μηχανής, της τεχνολογίας και της επιστήμης που ανέτρεψε την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή όπως ήταν γνωστή για τις πλατίες μάζες ως τότε. Ταυτόχρονα, και μέσα σε αυτό το νέο πολιτικο-κοινωνικό σκηνικό, οι βιομηχανικές χώρες της δύσης, αναζητώντας πρώτες ύλες αλλά και καινούργιες αγορές για τα πλείστα αγαθά που πλέον παράγονται, προκάλεσαν την αύξηση του ανταγωνισμού, των συγκρούσεων και των στρατιωτικών εξοπλισμών. Μέσα στα πλαίσια αυτά διεξήχθει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4. Οικονομικό και Πολιτικό Περιβάλλον

Στην προηγούμενη ενότητα και μέσα από τα παραδείγματα της Ιταλίας και Γερμανίας προσπαθήσαμε να δώσουμε μια εικόνα της συνθήκης που σχηματοποίησε την ακόλουθη περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από την άνοδο στην εξουσία του ναζισμού και φασισμού. Παρακάτω θα εξετάσουμε το περιβάλλον μέσα στο οποίο ρίζωσαν οι παραπάνω δυο αντικοινωνικές πολιτικές.

Ο εθνικισμός ανατράφηκε μέσα από τη νέα εθνικιστική Δεξιά, η οποία στόχευε τόσο στην επέκτασή της στο εσωτερικό οικονομικό πεδίο, όσο και την ιμπεριαλιστική της επέκταση. Η Γερμανία εισήχθη στον ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό πολύ αργότερα σε σχέση με τις λοιπές δυνάμεις, όπως η Αγγλία και η Γαλλία. Η αδυναμία της Γερμανίας στο πεδίο αυτό, με την ταυτόχρονη πολιτική και διπλωματική απομόνωση της μετά το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα την εσωτερική του Γερμανικού κεφαλαίου και την αύξηση της μαχητικότητας του εθνικισμού.

Κατά τον επιφανή ιστορικό του φασισμού Στάνλεϊ Πέϊν (Πέϊν, στο “Μια ιστορία του φασισμού”), ο φασισμός ως πολιτικός όρος διακρίνεται, μέχρι και σήμερα για την ασάφειά του, καθώς δεν περιέχει μια σαφή πολιτική αναφορά. Ήδη από το 1924 ο Γερμανός σοσιαλδημοκράτης Fritz Schotthöfer επισημαίνει σε εργασία του για τον σύγχρονό Ιταλικό φασισμό ότι η “fascio”, ως μια ένωση, ένας σύνδεσμος, δε δηλώνει άμεσα τίποτα για το πνεύμα και τον σκοπό του κινήματος, ενώ ήδη ο πολιτικός χαρακτηρισμός «φασίστας» λογίζεται ως υποτιμητικός και παραπέμπει στα μέσα και στον χαρακτήρα επιβολής (βία, καταπίεση, δικτατορική εξουσία).

Ο Μαρκ Μαζάουερ στο βιβλίο του «Σκοτεινή Ήπειρος» αναφέρει: «ο φασισμός είναι ένα νέο πολιτικό φαινόμενο του 20ου αιώνα, που παρόλα αυτά εφάρμοσε στην Ευρώπη αυτά που οι Ευρωπαίοι έκαναν στις αποικίες». Ένας

εσωτερικός “ιμπεριαλισμός” θα μπορούσε να πει κάποιος, αποδίδοντας μια ποιητική διάσταση στον όρο.

Όπως είδαμε και νωρίτερα μετά την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης επήλθε μια επιταχυνόμενη τεχνολογική πρόοδος που επιβοήθησε την διαμόρφωση ενός σκηνικού άνισης οικονομικής μεγέθυνσης αλλά και έδρασε ένα νέο παγκόσμιο περιβάλλον. Πλεον μιλάμε για το «παγκοσμιοποιημένο κεφάλαιο».

Σε αυτό το νέο σκηνικό και για πρώτη φορά, προκλήθηκε μια μεγάλης, επίσης παγκόσμια, ύφεση. Η ύφεση αυτή έπληξε την αγροτική οικονομία αλλά και την βιομηχανική, με αποτέλεσμα τις επικυίνδυνες ταλαντεύσεις του τότε καπιταλιστικού συστήματος, ταλαντεύσεις τέτοιες που έθεταν το όλο σύστημα σε κίνδυνο. [11]

Κάποιοι παράγοντες, οι οποίοι συντέλεσαν στην οικονομική κρίση έχουν φυσικά να κάνουν με τις οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου που μόλις είχε περάσει, του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επιπλέον το υψηλό χρέος ευρωπαϊκών χωρών στις ΗΠΑ, η υπερβολική αύξηση της παραγωγής εν μέσω τεχνολογικής έκρηξης και η νομισματική αστάθεια που προήλθε από την απόρριψη του “κανόνα του χρυσού”² είναι ακόμη κάποιοι παράγοντες που συντέλεσαν σε αυτή την οικονομική κρίση. [10]

Σε αυτό το πλαίσιο κρίσης του καπιταλισμού διαμορφώνεται το έδαφος ανόδου του φασισμού (και ναζισμού). Τα παλαιότερα πολιτικοκοινωνικά συστήματα διαβρώνονται προς την παραπάνω κατεύθυνση, και το στοιχείο αυτό είναι ευρύτατο.

Είναι αυτά λοιπόν τα αυταρχικά καθεστώτα που συνέβαλλαν στο περιβάλλον για την ανάπτυξη του φασισμού στην Ιταλία και του ναζισμού στην Γερμανία. Η αναφορά μας μόνο σε αυτές τις δύο χώρες δεν γίνεται λόγω ιστορικής συνήθειας. Είναι αυτές ακριβώς οι χώρες που αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα των παραδειγμάτων καθιέρωσης ακραίων τέτοιων αντιδραστικών και αντικοινωνικών καθεστώτων και ταυτόχρονα οι ίδιες που συντέλεσαν στην διάχυση των αυτών πολιτικών και σε λοιπές χώρες. Εν κατακλείδι στη περίοδο του

² **Κανόνας του χρυσού:** Η 100% αντιστοιχία των νομισμάτων που κυκλοφορούν, με μια ορισμένη ποσότητα του πολύτιμου μετάλλου, την οποία διατηρεί στο θησαυροφυλάκιο του ο «οργανισμός» που τα εκδίδει

μεσοπολέμου υπάρχει ένα αλληλοτροφοδοτούμενο κλίμα ακραίας συντηρητικοποίησης που καλλιεργεί το έδαφος για τον πόλεμο που έρχεται.

Ακολούθως θα εξετάσουμε περαιτέρω τις περιπτώσεις της Ιταλίας και Γερμανίας ώστε να καταδείξουμε τις πολιτικές και οικονομικές, σχέσεις εντός και εκτός συνόρων, πάνω στις οποίες καλλιεργήθηκε ο φασισμός και ο ναζισμός.

5. Η Περίπτωση Μελέτης της Γερμανίας

Η συνηθέστερη μορφή πολιτικού θεσμού στην Ευρώπη στις αρχές του 20ου αιώνα, ήταν η Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Είναι αλήθεια ότι σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες με κοινοβουλευτικό πολίτευμα ενισχύονταν οι τάσεις προς το «ισχυρό κράτος». Το στοιχείο αυτό παρατηρείται ιδιαίτερα στην Ιταλία και στη Γερμανία, οι οποίες ανήλθαν καθυστερημένα στη σκηνή του ιμπεριαλισμού.

Η ανάπτυξη του ναζιστικού κινήματος δέχεται αποφασιστική ώθηση κατά την περίοδο της ισχυρής κρίσης της γερμανικής οικονομίας, η οποία είχε αρχίσει να εκδηλώνεται ήδη από το 1929. Την περίοδο 1924-1929 η γερμανική βιομηχανία αναδιοργανώνεται με τη βοήθεια αμερικανικών δανείων και ξένων επενδύσεων και παράλληλα ο εκσυγχρονισμός αυτός της βιομηχανίας οδηγεί στην αύξηση της τεχνικής ανεργίας. Την ίδια περίοδο και ενώ οι βιομήχανοι ετοιμάζονται να στραφούν κυρίως στη διεθνή αγορά, ξεσπά η παγκόσμια οικονομική κρίση. [12]

Το σκηνικό αυτό συνοδεύεται από ανάλογη κρίση του τραπεζικού συστήματος και την απαρχή χρεωκοπιών τραπεζών. Οι μεγιστάνες του κεφαλαίου εν γένει είναι αυτοί που θίγονται ιδιαίτερος από αυτή την νέα κατάσταση. Αυτό τους κάνει να στραφούν προς βοήθεια στο κράτος. Μόνο ένα ισχυρό κράτος θα μπορούσε να ξαναβάλει μπρος τον μηχανισμό αναπαραγωγής του κεφαλαίου.

Αυτό είναι το υπόβαθρο της απόφασης των μεγιστάνων της βιομηχανίας και των τραπεζών να στηρίξουν το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα του Αδόλφου Χίτλερ και τελικά να το ωθήσουν στην εξουσία.

Η κατάσταση αυτή φαίνεται να είναι ευνοϊκή για το ναζιστικό κόμμα καθώς είναι αυτό που από την μια δομείται πάνω στην ιδέα του ισχυρού κράτους και από την άλλη κατακεραυνώνει το υπάρχον πολιτικό σύστημα ως προδοτικό. Η

πολιτική αυτή βρίσκει κοινό, τόσο μεταξύ των βιομηχάνων, όσο και σε ένα ευρύτερο κοινωνικό φάσμα αστών και μικροαστών.

Στην προεκλογική εκστρατεία του Χίτλερ κυριαρχεί το θέμα της ανάγκης «ζωτικού χώρου» για τη Γερμανία έναντι του διεθνούς ανταγωνισμού στις αγορές. Επίσης το δεύτερο στοιχείο που δομεί την καμπάνια αυτή αφορά την ξεκάθαρη εναντίωσή του στην κοινοβουλευτική δημοκρατία και στα πολιτικά κόμματα εκείνης της περιόδου. [13]

Τελικά, οι ναζιστές εμφανίζουν μεγάλα ποσοστά στις εκλογικές αναμετρήσεις γεγονός που διευρύνει το ενδιαφέρον της επιχειρηματικής κοινότητας. Παράλληλα, ξεκινά μια περίοδος “προεδρικής δημοκρατίας”, μιας και η εξουσία ασκείται στη βάση προεδρικών διαταγμάτων χωρίς την έγκριση της βουλής σύμφωνα με το άρθρο 48 του συντάγματος της Βαϊμάρης. Το στοιχείο αυτό περιστελεί ακόμη περισσότερο τα όποια δημοκρατικά κοινοβουλευτικά δείγματα υπήρχαν και ταυτόχρονα καλλιεργεί στις συνειδήσεις του εκλογικού σώματος ένα πιο αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης.

Σε αυτό το περιβάλλον “περισταλμένης δημοκρατίας” η ανεργία αυξάνεται, ενώ ταυτόχρονα η κυβέρνηση παραχωρεί φοροαπαλλαγές στη βιομηχανία και επιδοτεί επιχειρήσεις. Η Deutsche Eisen-und Stahlindustrie, οικονομική επιθεώρηση των βιομηχάνων της σιδηροβιομηχανίας, που αντιμετωπίζουν μεγάλες οικονομικές δυσκολίες κατά την περίοδο του 1939, γράφει: «*Η κατάσταση συνεπάγεται για το κράτος την ηθική υποχρέωση να παρέμβει και να δεσμεύσει δημόσια κονδύλια*» [14]. Η δήλωση αυτή αποτελεί ένα καλό παράδειγμα πολιτικού παρεμβατισμού στελέχους του οικονομικού κόσμου.

Οι σχέσεις του Χίτλερ με τα επιχειρηματικά περιβάλλοντα αναπτύσσονται περαιτέρω. Το Γενάρη του 1932 στη Λέσχη της Βιομηχανίας του Ντύσελντορφ ο Χίτλερ στο λόγο του αναφέρεται σε μια απολυταρχική κυβέρνηση που θα συνέτριβε τους κομμουνιστές και θα απαιτούσε «*ένα μεγάλο ζωτικό χώρο με μεγάλη εσωτερική αγορά και την προστασία της οικονομίας στο εξωτερικό χάρη στη συγκεντροποίηση της γερμανικής δύναμης*»[14]. Ενώ ένα χρόνο μόλις νωρίτερα ο Siemens, της ομώνυμης εταιρείας, υπογράμμιζε μπροστά στους Αμερικανούς βιομηχάνους τη σημασία του ναζιστικού κόμματος [14].

Οι Γερμανοί μεγιστάνες της βιομηχανίας και των τραπεζών θεωρούν ότι μόνο η δύναμη του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος εγγυάται μια σταθερή

κυβέρνηση, ικανή να εξασφαλίσει την «κοινωνική ειρήνη». Παράλληλα το πρόγραμμα των ναζιστών που αφορά την αναθεώρηση των συνόρων - ώστε και να επιτευθεί και ο αυτός ο «ζωτικός χώρος» - μπορούσε να τους εξασφαλίσει νέες αγορές.

Ο Χίτλερ, που τον ανέβασαν στην εξουσία οι μεγιστάνες της βιομηχανίας και οι τραπεζίτες, ήταν ξεκάθαρος στην ομιλία του στο Ράιχσταγκ τον Μάρτιο του 1933, επιβάλλοντας τη ναζιστική δικτατορία: *«Είναι αρχή της κυβέρνησης όσον αφορά τη διαφύλαξη των οικονομικών συμφερόντων του γερμανικού λαού: δεν θα ασκήσουμε κρατικοποιημένη και γραφειοκρατική οικονομία, θα ενθαρρύνουμε στο μέγιστο την ιδιωτική πρωτοβουλία και αναγνωρίζουμε τα δικαιώματα της ιδιοκτησίας. Τα κεφάλαια που χρησιμοποιεί το κράτος τόσο για μεγάλα δημόσια έργα όσο και για την προετοιμασία της Γερμανίας για τον πόλεμο δίνουν τεράστια ώθηση στην ανάπτυξη της γερμανικής βιομηχανίας»*. Ο Χίτλερ γίνεται διάσημος για το *«δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να εθνικοποιήσουμε τις γερμανικές επιχειρήσεις, αν μπορούμε να εθνικοποιήσουμε τον λαό»* [15].

Είναι αυτό το πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον που θρέφει και αναπτύσσει τον ναζισμό στη Γερμανία και την μετέπειτα επικράτηση του, ως είναι γνωστό, κατά τις αρχές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

6. Η Περίπτωση Μελέτης της Ιταλίας

Και ενώ στην Γερμανία γεννιέται ο ναζισμός λίγα χρόνια νωρίτερα, στην Ιταλία μεγαλώνει ο φασισμός³. Συγκεντρωτικά στοιχεία αυτού ώστε να καταλάβουμε, για να σχολιάσουμε, το πλαίσιο όπου αναπτύχθηκε θα δούμε παρακάτω.

³ Ο όρος «φασισμός» προέρχεται από το *Fascio*, που με τη σειρά του «κατάγεται» από τη λατινική λέξη *fascis* (μτφ. *δεμάτια*) και για την ακρίβεια από την έκφραση *fascis lictoriae*. Επρόκειτο για δεμάτια από ραβδιά τα οποία έφεραν οι Λίκτορες, αξιωματούχοι κατώτεροι δημόσιοι λειτουργοί του ρωμαϊκού πολιτεύματος. Κάθε αξιωματούχος κρατούσε ένα *fascis* το οποίο αποτελούνταν από ένα αριθμό ραβδίων ανάλογα με τη θέση του στην ιεραρχία, ενώ στη μέση του δεματιού βρισκόταν ένας πέλεκυς. Αυτός συμβόλιζε τη δυνατότητα κοπής των κεφαλιών των αντιπάλων του πολιτεύματος. Στη σημειολογία των φασιστών του Μουσολίνι, ο πέλεκυς μπορεί να είναι μονός ή διπλός, υπονοώντας την κοπή των κεφαλών όποιων εχθρεύονται το καθεστώς, ανεξάρτητα από τον πολιτικό και ιδεολογικό χώρο από τον οποίο προέρχονταν. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο πέλεκυς απομακρυνόταν από το δεμάτι όταν οι Λίκτορες βρίσκονταν εντός των ορίων της παλιάς πόλης της Ρώμης (*Pomerium*), κάτι που συμβόλιζε ότι η ανώτερη εξουσία σε αυτό το τμήμα της πόλης ανήκε στο λαό της και σε κανέναν άλλο. Τα *Fascis* ως σύμβολο ισχύος παρέμεναν σε χρήση στη Ρώμη και κατά την Αυτοκρατορική περίοδο, ενώ σε μεταγενέστερες περιόδους έχουν χρησιμοποιηθεί πολλές φορές σε διάφορες χώρες – πριν και μετά το Μουσολίνι – ως σύμβολο ενότητας, δύναμης και εξουσίας.

Η έκθεση του γενικού επιθεωρητή της αστυνομίας τον Ιουνίου του 1919 για τα *Fasci di combattimento* του Μουσολίνι, την φασιστική οργάνωση που δημιούργησε ο Μουσολίνι το 1914, ανέφερε μεταξύ των πηγών χρηματοδότησής τους την εταιρεία Pirelli, την Fiat & την Ansaldo (εταιρεία πολεμικού υλικού) [1].

Τον Μάιο του 1921 ο πρωθυπουργός Τζολίτι διέλυσε τη βουλή και προκήρυξε εκλογές. Είναι τότε που στο ψηφοδέλτιο του κυβερνητικού συνασπισμού συμπεριλαμβάνονται και οι φασίστες του «Εθνικού Μπλοκ». Η προεκλογική εκστρατεία του Μουσολίνι, κατά την περίοδο εκείνη, συνοδευόταν από όργιο βίας ακόμη και δολοφονιών. Παρόλα αυτά όμως συνέχιζε να έχει την οικονομική στήριξη της Conindustria, της ένωσης των βιομηχάνων και της ένωσης τραπεζών. Λίγους μήνες αργότερα το φασιστικό κόμμα στο ιδρυτικό του συνέδριο στη Ρώμη καλούσε «για ένα ισχυρό ιταλικό κράτος» και υιοθετούσε τον ιταλικό ιμπεριαλισμό. Το οικονομικό πρόγραμμα του κόμματος ήταν «*υπέρ της παραγωγικότητας και του οικονομικού φιλελευθερισμού*»[1].

Με τη στήριξη των βιομηχάνων και των τραπεζιτών, του στρατού και της αστυνομίας, της μοναρχίας και της εκκλησίας του Βατικανού, ο δρόμος για την άνοδο των φασιστών στην εξουσία ήταν πλέον στρωμένος για την νίκη. Έτσι, έναν μόλις χρόνο αργότερα, τον Οκτώβριο του 1922, ο Μουσολίνι πορεύεται προς στην Ιταλική πρωτεύουσα για να “στεφθεί” πρωθυπουργός. Η διαβόητη “*πορεία στη Ρώμη*” μαζί με τα τάγματα των μελανοχιτώνων του φασίστα πρωθυπουργού θα χαραχθεί ως μια μέρα νίκης του φασισμού.

Θα είχε ενδιαφέρον να σημειώσουμε ένα ακόμη σημειολογικό χαρακτηριστικό που συμπληρώνει το παζλ των σχέσεων φασισμού-μεγάλου κεφαλαίου. Σχηματίζοντας την κυβέρνησή του ο Μουσολίνι παρέδωσε το υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου στον πολυεκατομμυριούχο επιχειρηματία Τεόφιλο Ρόσι.

Λίγα χρόνια αργότερα, στις αρχές του 1925, ο Μουσολίνι θα προχωρήσει στη διάλυση του κοινοβουλίου, θα απαγορεύσει όλα τα πολιτικά κόμματα, θα καταργήσει όλες τις ελευθερίες, θα αποβάλει τον δημοκρατικό μανδύα και θα επιβάλει μια ανοιχτή φασιστική δικτατορία [1].

Θα είχε ενδιαφέρον σε αυτό το σημείο να αναφερθούμε στην ταξική σύνθεση του ιταλικού φασιστικού κόμματος. Το 1927 το 75% των μελών του ιταλικού φασιστικού κόμματος προέρχονταν από τη μικροαστική και τη μεσοαστική

τάξη, το 15% από την εργατική τάξη (ενώ το ποσοστό της εργατικής τάξης στον πληθυσμό ανερχόταν κατά την περίοδο εκείνη στο 41,5%) και το 10% από την οικονομική και κοινωνική ελίτ. Όσον αφορά την ηγεσία του, το 80% των μελών της προερχόταν από τα μεσαία στρώματα.

Στην πραγματικότητα τα φασιστικά συνδικάτα, ενεργό κομμάτι του ιταλικού φασιστικού κόμματος, δεν ήταν παρά όργανα διοίκησης του κράτους. Σε ομιλία του τον Μάρτιο του 1926 ο Μουσολίνι δηλώνει «Ο φασιστικός συνδικαλισμός είναι ένα ισχυρό μαζικό κίνημα, πλήρως ελεγχόμενο από τον φασισμό και την κυβέρνηση, ένα μαζικό κίνημα που υπακούει». Με λίγα λόγια τα φασιστικά συνδικάτα δημιουργήθηκαν για να είναι όργανα πολιτικής πειθαρχίας [12]. Κάνοντας εδώ ένα ταξίδι στο χρόνο θα είχε ενδιαφέρον να σημειώσουμε το πώς νοεί ο Σωκράτης την πειθαρχία σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα: «Η ηθική της πειθαρχίας μπορεί να διαμορφωθεί μόνον απέναντι στους πολιτικούς εχθρούς» και όχι στον εσωτερικό εχθρό που ορίζει ο Μουσολίνι. Έχουμε δηλαδή μια αντίστροφη απεικόνιση αυτού που διακύρητε ο Σωκράτης.

Οι καπιταλιστές διαθέτουν πλέον ένα ισχυρό κράτος στο πλευρό τους, τέτοιο που θα εξασφαλίσει τα κέρδη τους και τη διεύρυνσή τους μέσω διώξεων των εργατικών οργανώσεων, απαγόρευσης των απεργιών, την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων και εν γένει την αποκατάσταση του εργοδοτικού απολυταρχισμού στο εσωτερικό της επιχείρησης καθώς και την επιθετική εξωτερική εμπορική πολιτική.

Μερικά ακόμη χαρακτηριστικά ιστορικά στοιχεία συμπληρώνουν την εικόνα προς την παραπάνω κατεύθυνση. Έτσι έχουμε, το διάταγμα της 30ης Ιουνίου του 1934 που επαναφέρει το “βιβλιάριο εργασίας”. Στο βιβλιάριο εργασίας οι αρχές σημειώνουν αν η συμπεριφορά του εργάτη/εργαζόμενου είναι «ικανοποιητική από εθνικής απόψεως» και ο εργοδότης υποδεικνύει σε περίπτωση απόλυσης αν ο εργαζόμενος είναι «άξιος εμπιστοσύνης» ή όχι. Αποτελεί δε ένα απαραίτητο έγγραφο για να μπορεί κάποιος να βρει δουλειά.

Σύμφωνα με στοιχεία του Ιταλικού τύπου της εποχής, οι ονομαστικοί μισθοί μειώθηκαν κατά το ήμισυ την περίοδο 1927-1932 [15]. Παρόλες τις μεγάλες μειώσεις και σε αυτούς τους ισχνούς νέους μισθούς επιβάλλονται πολλαπλές κρατήσεις πέρα από την κλασσική φορολόγηση. Οι κρατήσεις αυτές αφορούσαν

υποχρεωτική εισφορά για τα φασιστικά συνδικάτα, κρατήσεις για τη βοήθεια στους ανέργους, εισφορά για το φασιστικό κόμμα και άλλα.

Η τάξη των καπιταλιστών θέλει να χρησιμοποιήσει το φασιστικό κίνημα για τα συμφέροντά της, αλλά με κανέναν τρόπο δεν είναι διατεθειμένη να χάσει την αυτονομία της. Μπροστά στην άρνηση των βιομηχάνων και των μεγάλων γαιοκτημόνων, ο Μουσολίνι περνά από το Μεγάλο Φασιστικό Συμβούλιο απόφαση που καταδικάζει τα μικτά συνδικάτα.

Ο Αλφρέντο Ρόκο, ο υπουργός Δικαιοσύνης του φασιστικού καθεστώτος γράφει: *«Κατανοούμε ότι η ιδέα μιας ενιαίας οργάνωσης, μιας ενιαίας πειθαρχίας της εργασίας και της παραγωγής θα τρόμαζε τους εργοδότες, αν η κορπορατίστικη οργάνωση συγκροτούνταν έξω από το κράτος, σε καθεστώς ελευθερίας γεμάτο κινδύνους»* [15]. Μια καταφανής φοβικότητα στην ελευθερία ή και στην ιδέα αυτής διακρίνεται από τον υπουργό, πράγμα όχι παράξενο, καθότι η επιβίωση ενός φασιστικού κόμματος εξαρτάται από την περιστολή κάθε φύσεως ελευθερίας.

Καταληκτικά θα είχε ενδιαφέρον να συγκεντρώσουμε εδώ τα πλαίσια πάνω στα οποία δομήθηκαν τόσο τα φασιστικά όσο και ναζιστικά καθεστώτα: Συγκεκριμένα αυτά συγκροτούνται σε μαζικά κινήματα με κύριο σώμα προερχόμενο από τα μικροαστικά στρώματα. Χαρακτηρίζονται από τη προσωπολατρεία του αρχηγικού προσώπου που εν γένει θεωρείται ιδιαίτερος χαρισματικός. Θεσμοθετούν ολοκληρωτικές δομές για την διάταξη του κράτους στη βάση του εθνικισμού, του ρατσισμού και αντισημιτισμού καθώς και κατά μεγάλου εχθρού αντιπάλου, δηλαδή του κομμουνισμού και προάγουν τον κρατικό κορπορατισμό, τον милитарισμό και την αντικαπιταλιστική προπαγάνδα. Τέλος τα καθεστώτα αυτά δίνουν έμφαση στους παραδοσιακούς κοινωνικούς θεσμούς, όπως τη αυταρχική πατριαρχική οικογένεια και πλάθουν ένα καθ' όλα αντιδραστικό περιβάλλον όσον αφορά την εξέλιξη, την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό.

7. Τα Φασιστικά Καθεστώτα στην Υπόλοιπη Ευρώπη

Με πρότυπα τον ιταλικό φασισμό και τον γερμανικό ναζισμό, στηρίγματα τον αντικομμουνισμό, την έλλειψη φιλελεύθερων παραδόσεων και στέρεων δημοκρατικών θεσμών και έναυσμα την κοινωνική και οικονομική κρίση, στην νότια και ανατολική Ευρώπη επιβάλλονται αυταρχικές λύσεις και δικτατορικά

καθεστώτα: Ουγγαρία-1919, Ισπανία-1923 και 1936, Πολωνία-1926, Πορτογαλία-1926, Αλβανία-1928, Γιουγκοσλαβία-1929, Λιθουανία-1929, Εσθονία-1933, Αυστρία-1933, Λετονία-1934, Βουλγαρία-1934, Ελλάδα-1936, Ρουμανία-1938. Ο αυταρχισμός πήρε διάφορες μορφές, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν σε κάθε χώρα.

Στην Πολωνία, ο στρατηγός Pilsudski, μετά από πραξικόπημα επέβαλε αυταρχικό καθεστώς με τη βοήθεια της αριστεράς -που τον προτίμησε από την Ακροδεξιά και τους αστούς πολιτικούς- την οποία σύντομα απαρνήθηκε. Το καθεστώς του Pilsudski, προσέλαβε μορφή ήπιας στρατιωτικής και συντηρητικής δικτατορίας μέχρι τον θάνατό του (1935).

Στα Βαλκάνια, τα αυταρχικά καθεστώτα επιβλήθηκαν ως μοναρχικές δικτατορίες (Γιουγκοσλαβία - Αλέξανδρος, Βουλγαρία – Μπόρις Γ' με τη βοήθεια του στρατηγού Γκεοργκίεφ, Ρουμανία – Κάρολος Β') ή με την υποστήριξη των μοναρχών (Ελλάδα – Μεταξάς που όπως και ο στρατηγός Φράνκο θέλησε «να γυρίσει πίσω το ρολόι προς μια προδημοκρατική ελιτιστική εποχή». Στην Αλβανία ο πρόεδρος Άχμεντ Ζόγκου αφού επέβαλε αυταρχικό καθεστώς (1925), αυτοαναγορεύεται σε βασιλιά (1928).

Στην Πορτογαλία, δημοκρατική χώρα από το 1910, μέσα σε 16 χρόνια σημειώθηκαν 25 εξεγέρσεις, άλλαξαν 44 κυβερνήσεις και επιβλήθηκαν 3 δικτατορίες. Το 1926, η χαώδης κατάσταση τερματίζεται με την επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας από τον στρατηγό Καρμόνα, ο οποίος από το 1932 αρκείται στο αξίωμα ενός σκιώδους προέδρου ενώ την πραγματική εξουσία ασκεί για 36 ολόκληρα χρόνια ο Σαλαζάρ.

Το 1933 ο Σαλαζάρ εισήγαγε ένα νέο σύνταγμα που ανακήρυσσε τη χώρα σωματειακή και αβασίλευτη πολιτεία. Η κυβέρνηση αποκτά την δυνατότητα να περιορίζει 'για το κοινό καλό' τα ατομικά δικαιώματα. Ο πρωθυπουργός κυβερνούσε με νομοθετικά διατάγματα. Η Βουλή, σύμφωνα με το φασιστικό πρότυπο, ελεγχόταν από το καθεστώς: «Η Άνω Βουλή έγινε Σωματειακό Επιμελητήριο και οι εργασιακές σχέσεις αναπλάστηκαν υποχρεωτικά σύμφωνα με τις αρχές της Καθολικής οργανικής σκέψης μέσω του Εθνικού Εργασιακού Νόμου». Τα πολιτικά κόμματα απαγορεύτηκαν, τα ανεξάρτητα συνδικάτα διαλύθηκαν. Ο φόβος για τον κομμουνισμό μετρίαζε την έχθρα προς τους

κεφαλαιοκράτες και οι επιχειρηματίες διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό την αυτονομία τους.

Η Αυστρία, «ακολουθώντας την Πορτογαλία, άνοιξε το δρόμο στη διαμόρφωση εκείνου του ενσυνείδητα χριστιανικού εθνικισμού που έμελλε να διαποτίσει αργότερα τη Σλοβακία, την Ισπανία, την Ελλάδα, την Κροατία και τη Γαλλία του Βισύ, καθώς και τη δεξιά πολιτική στην Πολωνία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία. Συνακόλουθο αυτής της πορείας ήταν ο βίαιος αντισημιτισμός. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, σοσιαλδημοκράτες και χριστιανοκοινωνιστές (εταίροι του συνασπισμού που κυβερνά την Αυστρία από το 1919) έρχονται τακτικά σε σφοδρή και συχνά βίαιη αντιπαράθεση. Στις 4 Μαρτίου 1933 (οκτώ μέρες προτού ο Χίτλερ κάνει το ίδιο στη Γερμανία), ο πρωθυπουργός και εκφραστής του αυστροφασισμού Ντόλφους τερματίζει την ένταση ανάμεσα στη μαρξιστική Βιέννη και τις Καθολικές επαρχίες αναστέλλοντας την κοινοβουλευτική διακυβέρνηση. Ένα χρόνο αργότερα διατάζει στρατιωτική επίθεση ενάντια στις μεγάλες σοσιαλιστικές εργατικές κατοικίες της πρωτεύουσας, καταστρέφοντας την Κόκκινη Βιέννη. Ο Ντόλφους δημιούργησε ένα Καθολικό αυταρχικό καθεστώς, που αντικατέστησε τον φιλελευθερισμό και τη δημοκρατία με τη θεωρία του “Χριστιανογερμανικού σωματειακού κράτους”.

Στην Ισπανία το 1923, ο στρατηγός Πρίμο ντε Ριβέρα – θαυμαστής του Μουσολίνι, με τη υποστήριξη του Αλφόνσου ΙΓ΄, εγκαθίδρυσε μια κλασικού τύπου «δικτατορία της παραδοσιακής ιθύνουσας τάξης», η οποία καταλύθηκε μαζί με τη μοναρχία το 1930. Το καθεστώς έκτακτης ανάγκης με ηγέτες στρατιωτικούς, επιβάλλεται με κύριο ζήτημα τον τερματισμό των στρατιωτικών αποτυχιών στο Μαρόκο και τη συντριβή του αποσχιστικού κινήματος στην Καταλανία, με πρόφαση την αντιμετώπιση μιας σχεδόν ανύπαρκτης επαναστατικής απειλής. Η τεταμένη κατάσταση που επικράτησε ανάμεσα στους δυο συνασπισμούς –το Λαϊκό Μέτωπο της Αριστεράς και το Εθνικό Μέτωπο- μετά τις εκλογές του 1936, οδηγεί τον στρατηγό -και διοικητή των ισπανικών δυνάμεων που στάθμευαν στο Μαρόκο- Φράνκο, να κηρύξει τον πόλεμο στην κυβέρνηση της Μαδρίτης. Αφορμή η δολοφονία του ηγέτη των μοναρχικών Κάλβο Σοτέλο. Χωρίς να ακολουθήσει τα φασιστικά οράματα των φαλαγγιτών για μια νέα Ισπανία, ο Φράνκο υπερασπίστηκε την παραδοσιακή κοινωνία της χώρας του και στηρίχτηκε σ’ αυτή. Απέβλεπε στη εγκαθίδρυση ενός συστήματος με διάρθρωση αυταρχική και συντεχνιακή που θυμίζει πιο πολύ την Πορτογαλία του Σαλαζάρ παρά την Ιταλία

του Μουσολίνι. Ωστόσο, το φρανκικό καθεστώς θα δεχθεί την επιρροή του φασισμού περισσότερο από τις υπόλοιπες δικτατορίες της νότιας και ανατολικής Ευρώπης.

Ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος (1936-1939), με μισό εκατομμύριο νεκρούς οδήγησε στην επικράτηση του Φράνκο –ο οποίος κυβέρνησε μέχρι το 1975- και στην αύξηση του γοήτρου του φασισμού στην Ευρώπη. Παράλληλα, εγκαινίασε μια νέα εποχή τρομοκρατίας στην Ισπανία: 250 χιλιάδες αντιφασίστες εκτελέστηκαν. Εκατομμύρια πολιτικοί πρόσφυγες εγκατέλειψαν τη χώρα. Ο Ισπανικός Εμφύλιος υπήρξε ένας ευρωπαϊκός πόλεμος. Οι δημοκρατικοί ενισχύθηκαν από εθελοντές από όλες τις χώρες. Οι εθνικιστές από το φασιστικό καθεστώς της Ιταλίας και το ναζιστικό της Γερμανίας. Κατά τη διάρκειά του, ο Φράνκο αξιοποίησε συστηματικά τις υπηρεσίες της Φάλαγγας. Οργάνωση που η ιδεολογία της την εντάσσει στον πρώιμο φασισμό, η Φάλαγγα ιδρύθηκε από τον Χοσέ-Αντόνιο Πρίμο ντε Ριβέρα, γιο του πρώην δικτάτορα, που ο τουφεκισμός του από τους δημοκρατικούς, το Νοέμβριο του 1936, διευκόλυνε τον Φράνκο στη συντηρητική στροφή του.

Στη δυτική και τη βόρεια Ευρώπη, όπου η δημοκρατία στηρίζεται σε μια βαθιά ριζωμένη πολιτική αντίληψη, οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί δεν φαίνονται να απειλούνται από τα φασιστικά και τα φασίζοντα κόμματα που με την κρίση γνωρίζουν ωστόσο απότομη άνοδο.

Στη Γαλλία, που τον Φεβρουάριο του 1934 θα γνωρίσει αληθινή καθεστωτική κρίση, ο φασισμός έχει απήχηση «ιδιαίτερα στους κύκλους των διανοουμένων και τα παιδιά των αστών».[40] Το Γαλλικό Λαϊκό Κόμμα του πρώην κομμουνιστή Ζακ Ντοριό, μπορεί να συγκριθεί με τους φασίστες της Ιταλίας και τους ναζί, τόσο σαν μέγεθος, όσο και σαν ιδεολογία και κοινωνική ταυτότητα των μελών του. Βέβαια, ακροδεξιές οργανώσεις (όπως η Δέσμη του Ζωρζ Βαλουά, τα Πατριωτικά Νιάτα του Ταιπινζέ, τον Πύρινο Σταυρό του αντισυνταγματάρχη ντε Λαρόκ –που μετά την απαγόρευσή του από την κυβέρνηση Μπλουμ σχηματίζει το Γαλλικό Κοινωνικό Κόμμα-, τον Φρανσιισμό του Μαρσέλ Μπυκάρ κλπ) υπάρχουν από τα μέσα της δεκαετίας του 1920.

Στην Αγγλία η Βρετανική Ένωση Φασιστών του Μόσλεϋ, που δεν ξεπερνά τις είκοσι χιλιάδες μέλη, θα αποξενώσει γρήγορα το βρετανικό κοινό με τις βίαιες εκδηλώσεις της. Στο Βέλγιο (1932-1936) υπήρξε μια έξαρση ανάλογη με

εκείνη στη Γαλλία. Στους Φλαμανδούς, εμφανίστηκαν το Φερντινάσο του Γιόρις βαν Σεβέρν και η Φλαμανδική Εθνικιστική Ένωση του Σταφ ντε Κλερκ, φιλοναζιστική και χρηματοδοτούμενη από τους ναζί. Στους Βαλλόνους, κυριάρχησε το κίνημα των ρεξιστών του Λεόν Ντεγκρέλ, με φιλοπαραδοσιακό χαρακτήρα, χρηματοδοτούμενο από τον Μουσολίνι.

Στην Ολλανδία, στις εκλογές του 1935, το μικρό εθνικοσοσιαλιστικό κίνημα NSB του Άντον Μούσσερτ, συγκεντρώνει το 8% των ψήφων.

Στην Ελβετία παρουσιάστηκε το φασιστικό κίνημα του συνταγματάρχη Φονζαλλάζ και το Εθνικό Μέτωπο του φιλοναζιστή Ρολφ Χέννε.

Στη Νορβηγία, η Εθνική Ένωση του Κουίςλινγκ χαρακτηρίζεται από πολύ περιορισμένη εκλογική απήχηση.

Στο πίνακα που παραθέτουμε αμέσως μετά γίνεται μια σύνοψη των νέων πολιτικών αυταρχικών καθεστώτων που χαρακτηρίζουν και την περίοδο ενδιαφέροντος μας, η οποία δεν είναι άλλη από αυτή του μεσοπολέμου:

Όλες αυτές οι οργανώσεις, (μαζί και οι κυανοχιτώνες του Ο' Ντάφφου

Τα δικτατορικά καθεστώτα της Μεσοπολεμικής Ευρώπης (1917 - 1939)			
ΧΩΡΑ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΔΙΚΤΑΤΟΡΑΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Ουγγαρία	1920 - 1944	Μισόσλοβ Ηόσβυ	Πρωτοφασιστική δικτατορία. Τρομοκρατία.
Βιενναίσις	8/9.6.1923 - 1944	Αλέξανδρ Τσόντσοφ Βασιλιάς Μπόρις Γ'	Στρατιωτικό πραξικόπημα. Αυταρχικό καθεστώς, διάλυση κόμης αντιστάσεως. Από το 1934 το καθεστώς μετατρέπεται σε βασιλική δικτατορία υπό τον Μπόρις Γ'.
Ιταλία	28.10.1922 - 1943	Μπενίτο Μουσολίνι	Φασιστικό κίνημα και επανάσταση της εξουσίας με την ανιγή του βασιλιά. Η συνταγματική μοναρχία αντικαταστάθηκε από τη "κοινοβουλευτική κράτος". Από το 1926 καταργούνται τα ισόλοπι κόμματα.
Γερμανία	30.1.1933 - 1945	Αδόλφος Χίτλερ	Ίδρυση του ναζιστικού (εθνικοσοσιαλιστικού) κόμματος στις εκλογές. Μονοκομματικό κράτος δικτατορίας εξουσίας. Τρομοκρατία. Εθνικισμός, μιλιταρισμός, ρατσισμός, χρησιμοποίηση της πιο προοθημένης τεχνολογίας για την εξόντωση των αντιπάλων, πολιτική ενσωμάτωση της γαλλιάς, των μακροαπών και της εργατικής τάξης.
Αυστρία	1933 - 1934	Ενγκελμπερτ Ντόλφους	Μικροαστική δικτατορία. Κράτος έκτακτης ανάγκης.
Ισπανία	23.7.1923 - 20.1.1930	Στρατηγός Πέδρο ντε Ράφμα	Αυταρχικό καθεστώς με τη συλλαγή του βασιλιά Αλφόνσου Β', κατάργηση του συντάγματος.
	1936 - 1975	Στρατηγός Φράνκο	Στρατιωτική φασιστική δικτατορία. Ολοκληρωτικό καθεστώς. Τρομοκρατία.
Πορτογαλία	1926	Στρατηγός Ουζέμα ντε Καστα	Αυταρχικό καθεστώς, διάλυση του Κοινοβουλίου. Κατάργηση του Συντάγματος. Κρατικός κορπορατισμός.
	1932 - 1975	Αντόνιο Σαζαμ ντε Ολίβεϊρα	
Ελλάδα	4.8.1936 - 1941	Στρατηγός Ιωάννης Μεταξάς	Αυταρχικό βασιλικό-στρατιωτικό καθεστώς, διάλυση της Βουλής, κατάργηση του συντάγματος, τρομοκρατία εναντίον των αντιπάλων, "Εθνική Οργάνωση Νεολαίας", ιδεολογία του "Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού".
Φινλανδία	1930		Αυταρχική διακυβέρνηση υπό το αντιελευθεριακό σφραγικό κίνημα "Lappo".
	1931	Σουππιλιού	Ενταξοποίηση των μεσοκλασικών έκτακτης ανάγκης, κατάργηση των κοινοβουλευτικών θεσμών.
	1932		Αποταξομένη προεδρία του "Lappo".
	1933		Ήταν του "Lappo" στις εκλογές.
Τουρκία	29.10.1923 - 1938	Μουσταφά Κεμάλ	Προσωπική δικτατορία. Μονοκομματικό εθνικό κράτος, οικονομική του κράτους, αυταρχικός εσωλαχροναρισμός.
Αλβανία	1925 - 1940	Άγγελτ Ζόγου (Βασιλιάς το 1928)	Αυταρχικό καθεστώς, στην αρχή προεδρικό, στη συνέχεια βασιλικό.
Πολωνία	12.5.1926 - 1939	Στρατηγός Ιωσήφ Πάβουσιτσιε	Στρατιωτικό πραξικόπημα. Δικτατορία με κοινοβουλευτικά προσχήματα.
Ρουμανία	9.6.1930 - 1941	Βασιλιάς Κάρολος Β'	Πραξικόπημα. Βασιλική δικτατορία.
Ρουμανοίλαβια	1920 - 1931	Βασιλιάς Αλεξάνδρος	Πραξικόπημα. Βασιλική δικτατορία. Κατάργηση κοινοβουλευτισμού.

στην Ιρλανδία καθώς και οργανώσεις στη Φινλανδία, στη Δανία και τη Σουηδία) υποχωρούν απότομα το 1936, έχοντας φθάσει στο απόγειο της δύναμής τους – εκλογικής και αριθμητικής- κατά τα χρόνια 1934-1936.

Ο ΥΠΟΛΟΙΠΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

8. Και ενώ ως κατοικούντες στην Ευρώπη όταν σκεφτόμαστε φασιστικά καθεστώτα έχουμε στο νου μας την Ιταλία, η ιστορία της ίδιας, μεσοπολεμικής, περιόδου έρχεται να μας διαψεύσει.

Η βρετανική κυβέρνηση στην Ινδία και στις Αποικίες θεωρείται, λόγω πρακτικών, όμοια με μια ναζιστική τέτοια. Ο αραβικός εθνικισμός, ο φινλανδικός εθνικισμός, το κόμμα του ινδικού κογκρέσου, η μουσουλμανική λίγκα, η φασιστική Ιαπωνία έρχονται να συμπληρώσουν μόνον μερικώς το πολιτικό παζλ των εθνικιστικών και φασιστικών θέσεων της περιόδου. Εξέχον παράδειγμα αποτελεί αυτό της Ιαπωνίας, το οποίο και θα μελετήσουμε ακολούθως.

9. Η Περίπτωση της Ιαπωνίας

Στην περίπτωση της Ιαπωνίας θα κάνουμε μια ιστορική καταγραφή κάποιων καίριων σημείων για να καταδείξουμε τις γενεσιουργές αιτίες του φασισμού σε αυτό το Ασιατικό έδαφος.

Στην Ιαπωνία, ολόκληρο τον 18ο-19ο αιώνα, ο αυτοκράτορας ήταν τυπικά ο ανώτατος άρχοντας χωρίς όμως αυτός να έχει πραγματική εξουσία. Ο αυτοκράτορας συγκυβερνούσε με τον Σογκούν (οικογένεια Τογκουκάβα), ο οποίος ήταν ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής των Σαμουράι. Η δυαρχία αυτή υποδηλώνει την δύναμη των σαμουράι και του στρατού ως μια ξεχωριστή κλάση, στην Χώρα. Μάλιστα οι Τογκουκάβα και οι υποτελείς τους κατείχαν μέχρι τον 19ο αιώνα, το 1/4 της συνολικής γής της Ιαπωνία [18].

Οι Νταϊμίο, οι οποίοι ήταν φεουδάρχες, πρίγκηπες ή ηγεμόνες, ήταν υποτελείς μόνο στον Σογκούν. Οι Νταϊμίο στρατολογούσαν σαμουράι ώστε να υπερασπίζονται την γη τους, ενώ σε αντάλλαγμα τους έδιναν κομμάτια αυτής. Με αυτόν τον τρόπο, οι ίδιοι οι σαμουράι γίνονταν με τη σειρά τους και αυτοί φεουδάρχες, οι οποίοι στρατολογούσαν άλλους σαμουράι. [18]

Η Ιαπωνία χωριζόταν επίσης σε ηγεμονίες, τους αποκαλούμενους Χαν. Μέχρι τον 19ο αιώνα υπήρχαν 260 περίπου Χαν, που εμπόδιζαν τη δημιουργία συγκεντρωτικού κράτους. Οι ηγεμόνες αυτοί, εκτός από τη γη που κατείχαν, ασκούσαν πολιτική και δικαστική εξουσία στην περιοχή τους. Πρόκειται για χαρακτηριστικό στρατιωτικό και φεουδαρχικό “κομμάτιασμα” το οποίο και ήταν το κύριο χαρακτηριστικό της ιαπωνικής κοινωνίας [18].

Η καταστροφή πολλών μικροϊδιοκτητών γης, οδήγησε στην εμφάνιση της μισθωτής εργασίας στην ύπαιθρο στα μέσα του 19ου αιώνα. Τον 19ο αιώνα η φυσική οικονομία περνά κρίση. Η κρίση επιδεινώνει την αγροτική παραγωγή. Μάλιστα υπολογίζεται ότι η Ιαπωνία κατά τους χρόνους 1690 έως 1840 υπέφερε από σιτοδεία 22 φορές.

Για τον αυτοκράτορα, η διατήρηση της σταθερότητας της εξουσίας του, θα περνούσε μέσα από την εισαγωγή βιομηχανικών μέσων αγροτικής παραγωγής, αλλά και την αποδυνάμωση των φεουδαρχών/σαμουράι. Η βιομηχανική παραγωγή της Ιαπωνίας στις αρχές του 18ου αιώνα ήταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Μάλιστα ο αστικός πληθυσμός την εποχή αυτή αντιστοιχούσε μόλις στο 15% του συνολικού πληθυσμού [20].

Ένας από τους λόγους καθυστέρησης της οικονομικής ανάπτυξης της Ιαπωνίας έχει να κάνει και με την απομόνωση της. Την απομόνωση της επέβαλαν οι σογκούν. Οι Σογκούν πίστευαν ότι έτσι θα διατηρήσουν την εξουσία τους και η χώρα δεν θα αλλοιωνόταν από τις εξωτερικές επιρροές. Ως εκ τούτου, η Ιαπωνία παρέμεινε μια κλειστή κοινωνία βαθύτατα συντηρητική. Κομβικό ρόλο στην Ιαπωνική κοινωνία δε, παίζει η παράδοση [18].

Όμως, περί τα τέλη του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα γίνεται εμφανές ότι οι χώρες που είτε βρίσκονται κοντά στην Ιαπωνία όπως η Κίνα και η Κορέα, είτε προσβλέπουν σε κατάκτησή της, όπως η αποικιοκρατική Ολλανδία και η Αμερική, έχουν αναπτύξει την πολεμική τους βιομηχανία, στοιχείο που τις καθιστά απειλή για την Ιαπωνία.

Η απειλή της επέμβασης ή τελικά η επέμβαση των ξένων δυνάμεων θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του εθνικιστικού στοιχείου στην Ιαπωνία και κατ' επέκταση του καπιταλιστικού μοντέλου. Όπως και στη Γερμανία, που η άνοδος του εθνικισμού ήταν αποτέλεσμα ετεροπροσδιορισμού του γαλλικού πολιτικού περιβάλλοντος των προηγούμενων αιώνων, έτσι και στην Ιαπωνία, η καθυστερημένη εμφάνιση του ιαπωνικού εθνικισμού ήταν εν πολλοίς αποτέλεσμα και στην περίπτωση αυτή, εξωτερικών επιδράσεων.

Παράλληλα, ο ταξικός ανταγωνισμός που έρχεται ως αποτέλεσμα της υπερεκμετάλλευσης των αγροτών, αποτελεί τη βασική αιτία υπονόμησης του φεουδαρχικού συστήματος. Είναι η περίοδος που η ιαπωνική κοινωνία περνά από

τη φεουδαρχική-κομματιασμένη οικονομία, στην καπιταλιστική-συγκεντρωμένη οικονομία [18].

Ο αυτοκράτορας, που θα εκπροσωπήσει τη συγκεντρωτική εξουσία, θα στραφεί στον ιαπωνικό λαό ώστε να νικήσει τους φεουδάρχες. Για τον αυτοκράτορα, η ανάπτυξη της βιομηχανίας σήμαινε την αύξηση της αγροτικής παραγωγής, την δημιουργία αστικού πληθυσμού μισθωτής- εξαρτημένης εργασίας που θα προερχόταν από τα κατεστραμμένα στρώματα της υπαίθρου και που θα ήταν σύμμαχος στην κεντρική εξουσία.

Παράλληλα η εκβιομηχάνιση σήμαινε και την δημιουργία αξιόπιστου στρατού, ικανού να αντιμετωπίσει τους υποψήφιους εισβολείς. Με λίγα λόγια ο αυτοκράτορας με την εκβιομηχάνιση (που ούτως ή άλλως φάνταζε αναπόφευκτη) πίστευε ότι θα πετύχαινε την παύση του ταξικού ανταγωνισμού, την επιβολή του ίδιου στους σαμουράι και την υπεράσπιση της χώρας [18, 20].

Διάφοροι κύκλοι Ιαπώνων μεγαλοαστών, έβλεπαν θετικά την εισαγωγή νέων θεσμών από τη δύση. Παρόλα αυτά, αν και οι ευγενείς αυτοί θεωρούσαν ότι η Ιαπωνία έπρεπε να αναπτύξει σχέσεις με τις δυτικές χώρες, προσχώρησαν στο εθνικιστικό κίνημα που αναπτύχθηκε την εποχή αυτή (τέλη του 19ου αιώνα) κάτω από το κυρίαρχο σύνθημά "έξω οι ξένοι", καθώς πίστευαν ότι με αυτόν τον τρόπο θα ενέπνεαν τις απαραίτητες αστικές μεταρρυθμίσεις.

Οι Τογκουκάβα που βρίσκονταν στις βόρειες περιοχές της Ιαπωνίας συνέχισαν τον αγώνα επανακατάστασης του Σογκούν στην εξουσία. Η κυβέρνηση στηρίχτηκε στους αγρότες που εξεγέρθηκαν ζητώντας "γενική ισότητα" και την κατάργηση των δικαιωμάτων που είχαν οι φεουδάρχες πάνω στη γη. Χάρη σε αυτούς ο αυτοκράτορας θα επιβληθεί στους Τογκουκάβα.

Η νέα κυβέρνηση προώθησε νόμους που θα ευνοούσαν την πρωταρχική συσσώρευση. Αφέθηκε ελεύθερο το εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο, αφέθηκε ελεύθερη η αγοραπωλησία γης, ιδρύθηκαν τράπεζες και μετοχικές εταιρείες. Τέλος οι ευγενείς διατήρησαν κάποια από τα προνόμιά τους και μέρος της περιουσίας τους.

Παράλληλα καταργήθηκαν οι παλιές φεουδαρχικές περιφέρειες και αντικαταστάθηκαν από έναν συγκεντρωτικό κρατικό μηχανισμό. Καθιερώθηκε ένα ενιαίο νόμισμα και ιδρύθηκαν χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (τράπεζες). Λίγο αργότερα, περί το 1873, θα εισαχθεί ο "Νόμος Περί Εγγείου Ιδιοκτησίας" όπου θα

καθιερωθεί η ατομική φορολογική υποχρέωση, ενώ καταργείται η κοινοτική φορολόγηση, αποδεκατίζοντας τις φεουδαρχικές κοινότητες καθώς τις στερούσε εσόδων.

Τα γεγονότα αυτά που έμειναν στην ιστορία ως "*αποκατάσταση του Μέιτζι*" (μτφ: αποκατάσταση του αυτοκράτορα), ήταν αποτέλεσμα την μαζικοποίησης της εθνικιστικής ιδεολογίας. Βασικό στοιχείο αυτής της αλλαγής ήταν το χτύπημα που δέχτηκαν οι τοπικές ηγεμονίες, οι οποίες υποτάχθηκαν στην κεντρική εξουσία. Έτσι χτίστηκε το Ιαπωνικό έθνος. Ο πρωταρχικός στόχος πλέον ήταν για την μεν κυβέρνηση το "Σόνο Τζόι" (μτφ: σεβασμός στον αυτοκράτορα) και για το λαο το "Φουκόκου Κιουχέι" (μτφ: πλούσια χώρα-ισχυρός στρατός) [18].

Στα 1920-1921 ξέσπασε στην Ιαπωνία οικονομική κρίση. Η παραγωγή έπεσε ραγδαία. Η στρατιά το 1922 ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο. Αυτό είχε ως άμεση συνέπεια τη πτώση του βιοτικού επιπέδου και προκάλεσε κύμα απεργιών.

Τον Νοέμβρη 1921 δολοφονήθηκε ο Τακάσι Χάρα, ο πρώτος πολίτης (μη ευγενής)που είχε καταλάβει το πρωθυπουργικό αξίωμα ως τότε. Η δολοφονία αυτή αναφέρεται ως απόδειξη της εύθραυστης μετάβασης στην αστική κοινωνία [18, 20].

Λίγο μετά, την εξουσία αρχίζει να ασκεί ο Χιροχίτο, ο γιός του μέχρι τότε αυτοκράτορα, ο οποίος επέβαλε στρατιωτικό νόμο. Ο Χιροχίτο θα αποτελέσει σύμβολο της μετάβασης της Ιαπωνίας στην αστική κοινωνία.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η κυβέρνηση φοβούμενη την άνοδο των κινημάτων εργατών και αγροτών, αυστηροποίησε ακόμη περισσότερο το "νόμο για τις επικίνδυνες σκέψεις". Έτσι για πράξεις που θα λογίζονταν ως επαναστατικές και ενάντια στην άρχουσα τάξη, προβλέπεται η ποινή του θανάτου. Υπό αυτό το πλαίσιο έγιναν μαζικές συλλήψεις κομμουνιστών και λίγο καιρό μετά, ο ηγέτης του κομμουνιστικού κόμματος, Βατανάμπε Μασανόσκε, θα φονευθεί από την αστυνομία [18].

Στην Ιαπωνία οι στυλοβάτες της πρωταρχικής συσσώρευσης ήταν οι αγρότες και εργάτες, συγκεκριμένα οι υπερεκμεταλλευόμενοι αγρότες και εργάτες. Το μεροκάματο των εργατών έπεφτε συνεχώς, ενώ οι άνεργοι διπλασιάστικαν και έφτασαν τα τρία εκατομμύρια. Συνέπεια της κρίσης αυτής ήταν η ανάπτυξη της ταξικής πάλης. Ένα "μέτρο" που το εκφράζει αυτό έχει να κάνει με

τις πολλαπλάσιες απεργίες που έγιναν το 1931 σε σχέση με το 1928. Η κυρίαρχη συνθηματολογία στις απεργίες αυτές αφορούσε την "κατάργηση των χρεών" ενώ οι αγρότες απαιτούσαν με το σύνθημα "η γη στους αγρότες".

Το κράτος αυξάνει τον κατασταλτικό του ρόλο και προχωρά σε ένα όργιο συλλήψεων. Μόνο στα 1930 συνελήφθησαν έξι χιλιάδες άτομα, και το 1931 σχεδόν δέκα χιλιάδες. Παράλληλα, σε αυτό το περιβάλλον σχηματοποιούνται και δρουν κατά του εργασιακού κυρίως και, δευτερευόντως, κατά του αγροτικού κινήματος, παρακρατικές εθνικιστικές ομάδες.

Τον Οκτώβριο του 1931 ανακαλύφθηκε μια συνωμοσία που είχε σκοπό την εγκαθίδρυση φασιστικής δικτατορίας. Οι προκηρύξεις τους έλεγαν πως οι νέοι αξιωματικοί θα *"βοηθούσαν τον ιαπωνικό λαό στον αγώνα του εναντίον των εμπορικών κερδοσκοπικών κύκλων"*. Τον επόμενο χρόνο, τον Μάιο του 1932, οι φασίστες σκοτώνουν τον πρωθυπουργό Ινουκάνι τον οποίο κατηγορούν για μετριοπάθεια και δηλώνουν την πίστη τους στον αυτοκράτορα.

Σε αυτό το πλαίσιο η Ιαπωνία εξαπολύει στρατιωτικές επιθέσεις στη Μαντζουρία. Για το Ιαπωνικό κράτος η αποστολή στρατού στην Μαντζουρία θα βοηθούσε τόσο στην τόνωση της οικονομικής της θέσης αλλά και την εξαγωγή του ιαπωνικού εθνικισμού. Το δεύτερο αυτό στοιχείο αποτελεί κομμάτι απαραίτητο για την σταθεροποίηση της εξουσίας. Την εποχή αυτή ο υπουργός Χιρότα δήλωνε ότι η Κίνα ήταν *"αναπόσπαστο κομμάτι της ιαπωνικής εθνικής ύπαρξης"*. Η δήλωση αυτή θυμίζει τις ανάλογες περί "ζωτικού χώρου" στην ναζιστική Γερμανία.

Είναι η εποχή που αρχίζει να αναδύεται η ιδέα της "Μεγάλης Ιαπωνίας". Η αυτοκρατορική Ιαπωνία, σύμφωνα με αυτά τα σχέδια, θα περιλάμβανε τα εδάφη της Κίνας, της σοβιετικής Άπω Ανατολής και πολλές περιοχές της ανατολικής Ασίας [18, 19].

Όπως ο Χίτλερ στη Γερμανία, έτσι και η Ιαπωνία έδρασε ανενόχλητη από τις δυτικές δυνάμεις καθότι ο πόλεμος αυτός χτίστηκε πάνω σε ένα σημαντικό στοιχείο αντικομμουνισμού το αντίπαλο δέος δηλαδή της καπιταλιστικής δύσης. Επιπροσθέτως θα είχε ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι οι δυτικές δυνάμεις όπως οι Αγγλία, Γαλλία και Αμερική, όχι μόνο δεν ανέκοψαν τις επεκτατικές επιθυμίες της Ιαπωνίας αλλά προσπάθησαν να την στρέψουν στην κατάκτηση σοβιετικών εδαφών.

Στις αρχές του Φλεβάρη του 1933, η Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) ζήτησε από την Ιαπωνία να αποσυρθεί από την βορειο Κίνα, όπερ και εγένετο. Βέβαια, η ΚΤΕ αναγνώσισε τα “συμφέροντα της Ιαπωνίας”. Το στοιχείο αυτό είναι διάχυτο στο πολιτικό πλαίσιο που μελετάμε και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η πολιτική της ουδετερότητας, κάτι που θα σχολιάσουμε εκτενέστερα ακολούθως.

Πηγαίνοντας λίγο πίσω και περί το 1919, στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού, η Ιαπωνία είχε προτείνει να υιοθετηθεί στο καταστατικό Χάρτη η αρχή της ισότητας των φυλών. Οι αποικιακές δυνάμεις της δύσης, φοβούμενες ότι κάτι τέτοιο θα έδινε περιθώριο στους λαούς των αποικιών να εξεγερθούν, οπότε και αρνήθηκαν. Ο ιαπωνικός λαός θεώρησε αυτήν την αποχώρηση, ως μια σθεναρή αντίδραση [18].

Εκ μέρους της Ιαπωνίας όπως συμβαίνει και στις περιπτώσεις της Ιταλίας και Γερμανίας, ο πόλεμος είχε διπλή αφετηρία. Για την ιαπωνική εξουσία είχε χαρακτήρα αντικομμουνιστικό ενώ για τον λαό είχε χαρακτήρα εθνοφυλετικό.

Όπως η ναζιστική προπαγάνδα αναφέρονταν στο ρωσικό κομμουνισμό ως το μέσο με το οποίο οι Εβραίοι και οι Σλάβοι θα κατακτήσουν την Ευρώπη, ομοίως, οι Ιάπωνες εθνικιστές έλεγαν ότι ο κομμουνισμός θα έρθει στην εξουσία στην Κίνα οπότε και οι “κατώτεροι” Κινέζοι θα φέρουν το πόλεμο και στην Ιαπωνία.

Το σύμφωνο που παρήχθη μεταξύ των Κινέζων κομμουνιστών και Κινέζων εθνικιστών ήταν απόδειξη κατά των Ιαπώνων εθνικιστών, της ισχύος των κομμουνιστών. Για την ιαπωνική εθνικιστική προπαγάνδα, δε φαίνεται να έχει σημασία ότι το σύμφωνο αυτό ήρθε σαν αποτέλεσμα της ιαπωνικής επίθεσης. Δεν υπήρχε κανένα πεδίο συνεργασίας κομμουνιστών -εθνικιστών στην Κίνα πριν την εισβολή της Ιαπωνίας, γεγονός που οι δεύτεροι επιλέγουν να παραβλέπουν [18, 19].

Απόδειξη της εθνικιστικής Ιαπωνικής προπαγάνδας αποτελεί η αντανάκλαση της μαζικής ιδεολογίας και τακτικής. Η μαζική σφαγή της Ναντσίν το 1937 αποτελεί ένα τέτοιο ιστορικό σημείο. Στο Ναντσίν, ο ιαπωνικός αυτοκρατορικός στρατός, προέβη σε μαζική εξόντωση του ντόπιου κινέζικου πληθυσμού με στόχο να αποδείξει την ανωτερότητα του ιαπωνικού έθνους έναντι του “κατώτερου” Κινεζικού. Έχει ενδιαφέρον δε να σημειώσουμε σε τούτο το

σημείο ότι ακόμα και σήμερα το Ιαπωνικό κράτος δεν έχει αποδεχτεί τη σφαγή στο Ναντσιν.

Κλείνοντας, ο επιθετικός πόλεμος της Ιαπωνίας πέτυχε τον σκοπό του ο οποίος ήταν η αναζωπύρωση του εσωτερικού εθνικισμού. Όπως οι σαμουράι αποδείκνυαν την δική τους ανωτερότητά τους με σκληρότητα έναντι των Ιαπώνων χωρικών, έτσι θα έπρεπε οι Ιάπωνες στρατιώτες να αποδεικνύουν με σκληρότητα την ανωτερότητά τους απέναντι των υπολοίπων κατώτερων, όπως στην περίπτωση της Κίνας. Μάλιστα τον Νοέμβριο του 1938 ο πρωθυπουργός Κονόε σε ραδιοφωνική ομιλία του παρουσίασε το όραμα της άρχουσας τάξης που το απεκάλεσε (κατ' αντιστοιχία της ναζιστικής νέας τάξης στην Ευρώπη) “Νέα τάξη”. Στην ίδια ομιλία ο πρωθυπουργός στηρίχτηκε στις ιδέες του ιδεολόγου Ιάπωνα εθνικιστή Κίτα Ίκκι και αναφέρθηκε σε μια πανασιατική αυτοκρατορία με ηγέτιδα δύναμη την “ανώτερη” Ιαπωνία [19, 20].

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

10. Στο προηγούμενο κομμάτι προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά την εποχή της φασιστικής και ναζιστικής ανόδου σε ένα ευρύ γεωγραφικό τόπο, καθώς και τις συνθήκες που διαμόρφωσαν τα ίδια τα καθεστώτα στη συνέχεια.

Η διεθνής κοινότητα εν γένει και οι μεγάλες δυνάμεις ειδικότερα, δεν ήταν απόντες σε όλη αυτή τη διαδικασία. Ήδη από τις προγενέστερες αναφορές έχει αρχίσει να ξεδιπλώνεται η στάση τους, είτε σε επίπεδο καθαρά πολιτικό είτε σε επίπεδο οικονομικό. Τα στοιχεία αυτά θα τα εξερευνήσουμε διεξοδικότερα παρακάτω συγκεντρωποιημένα γύρω από κομβικά σημεία όπου η διεθνής κοινότητα ή/και οι μεγάλες δυτικές δυνάμεις δήλωναν την παρουσία τους, λιγότερο ή περισσότερο, ως ρυθμιστικός παράγοντας.

11. Η Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ)

Η Κοινωνία των Εθνών ιδρύθηκε αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικά αριθμούσε 42 κράτη μέλη, 26 από την ευρωπαϊκή ήπειρο και τα λοιπά από τον υπόλοιπο κόσμο. Στα χρόνια που ακολούθησαν ήρθαν να προστεθούν και 15 νέα μέλη, για να φτάσει τελικά στο μέγιστο αριθμό των 57 κρατών μελών.

Η Κοινωνία των Εθνών δημιουργήθηκε όταν ένας αριθμός ατόμων στη Γαλλία, τη Νότια Αφρική, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ πίστεψαν ότι μία παγκόσμια οργάνωση των εθνών θα μπορούσε να συμβάλλει στο να μην επαναληφθεί η φρίκη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Κοινότητα αρχικά στόχευε στον συντονισμό και η συνεργασία των κρατών για την οικονομική και κοινωνική πρόοδο.

Η Κοινωνία των Εθνών είχε δύο βασικούς στόχους:

- Τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης

- Την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Οι διενέξεις έπρεπε να παραπέμπονται στο Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών για επιδιαιτησία και συμβιβασμό. Εάν χρειαζόταν, θα μπορούσαν να επιβληθούν οικονομικές και στη συνέχεια στρατιωτικές κυρώσεις, ενώ τα Κράτη Μέλη είχαν την υποχρέωση να υπερασπίζονται τα υπόλοιπα από επιθέσεις.

Αρκετές Μεγάλες Δυνάμεις δεν πρόσφεραν στήριξη στην Κοινωνία των Εθνών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν εντάχθηκαν ποτέ ενώ η Γερμανία υπήρξε μέλος μέχρι το 1933. Ομοίως οι Ιαπωνία και Ιταλία αποσύρθηκαν τη δεκαετία του '30. Οποιαδήποτε προσπάθειά της να ανακόψει την ιμπεριαλιστική δράση των καθεστώτων αυτών ήταν εξ ορισμού καταδικασμένη.

Η κήρυξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κατέδειξε την ξεκάθαρη αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών ως προς τους στόχους της, δηλαδή τη διατήρηση της ειρήνης. “Τα μέλη της δεν ήταν πρόθυμα να επιβάλουν οικονομικές ή στρατιωτικές κυρώσεις και το ηθικό της κύρος ήταν ανεπαρκές” ενώ ο ρόλος της πολλές φορές περιοριζόταν σε αυτό του απλού παρατηρητή [21].

12. Η πολιτική του κατευνασμού

Η αφερεγγυότητα στο κοινωνικοπολιτικό επίδικο της Κοινωνίας των Εθνών έρχεται να πλαισιωθεί από την κατά πολλούς, αμφιβόλου στοχεύσεως, “**Συμφωνία του Μονάχου**”. Όσον αφορά το αποτέλεσμα αυτής, ομοίως μπορεί να δεχθεί πολλές αναγνώσεις.

Ο Χίτλερ επανέφερε την υποχρεωτική θητεία και ξεκίνησε τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας το 1935 καταργώντας ουσιαστικά τη συνθήκη των Βερσαλλιών του 1919 με την οποία οι νικήτριες δυνάμεις του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου διαμόρφωσαν τα συνοριακά δεδομένα για τις Ευρωπαϊκές χώρες. Το 1936, δημιούργησε τον άξονα Βερολίνου - Ρώμης με την φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι, ενώ η φασιστική συμμαχία απλώθηκε από την Ισπανία του Φράνκο και την Ουγγαρία έως και την Ιαπωνία του Χιροχίτο. Ταυτόχρονα, άρχισε η δράση της πέμπτης φάλαγγας που έθεσε κάτω από τον έλεγχό της τον στρατό και την αστυνομία της αδερφής χώρας Αυστρίας.

Στις 29 του Σεπτεμβρίου το 1938, κάτω από τις εξελίξεις όπως σκιαγραφήθηκαν παραπάνω, υπογράφετε η “Συνθήκη του Μονάχου” ανάμεσα στους πρωθυπουργούς Αγγλίας του Άρθουρ Νέβιλ Τσάμπερλεϊν, και Γαλλίας, Εντμόντ Νταλαντιέ από τη μια και τους Χίτλερ και Μουσολίνι από την άλλη. Η Ρωσία (Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών - ΕΣΣΔ), μολονότι σε άμεση γειτονία με την επίμαχη ζώνη, δεν προσκαλέστηκε. Ομοίως δεν κλήθηκε να συμμετάσχει ούτε η Τσεχοσλοβακία, την τύχη της οποίας διαπραγματεύονταν ερήμην της οι ηγέτες της Αγγλίας, Γερμανίας, Ιταλίας και Γαλλίας.

Επιστρέφοντας ο Τσάμπερλεϊν στο Λονδίνο δήλωνε “ικανοποιημένος” ότι με τη νέα συνθήκη διασφαλιζόνταν ειρήνη για περίοδο δεκαετιών. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις ειλικρινείς ή μη προθέσεις του πρωθυπουργού της Αγγλίας, το σίγουρο όμως είναι ότι με μια τέτοια συνθήκη αφενός αποφεύγει τον πόλεμο προς την Δύση με τον Χίτλερ ή στην καλύτερη των περιπτώσεων κερδίζει χρόνο, αφετέρου ο δρόμος για σύγκρουση των δύο ανεπιθύμητων προς την Αγγλία, Δυνάμεων, δηλαδή της Γερμανίας του Χίτλερ και της ΕΣΣΔ του Στάλιν, είναι πλέον ανοιχτός [22].

Εδώ θα είχε ενδιαφέρον μια ειδική μνεία στη πολιτική του Βρετανού πρωθυπουργού Νέβιλ Τσαμπερλεϊν. Ο Τσάμπερλεϊν είναι πολιτικός της συντηρητικής βρετανικής παράταξης και κυβέρνησε την Βρετανία μέχρι τους πρώτους μήνες του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Μάϊος 1940, ένα διάστημα που ήταν υποχρεωμένος να λάβει πολλές και δύσκολες αποφάσεις, όπως αυτή που αναφέρθηκε αμέσως πιο πάνω, τη “Συμφωνία του Μονάχου”. Γενικεύοντας όλο το μήκος της εξωτερικής του πολιτικής στην αναφερόμενη χρονική περίοδο, αυτή χαρακτηρίζεται ως Appeasement Policy (μτφ. Πολιτική του Κατευνασμού). Μια συνολική προσπάθεια δηλαδή διατήρησης ήπιων, κατά κάποιους ακόμη και καλών, σχέσεων με την Ναζιστική Γερμανία. Ο Τσάμπερλεν αναγκάστηκε σε παραίτηση μετά την υποχώρηση των συμμαχικών δυνάμεων το 1940. Διάδοχος του είναι ο Σερ Ουϊνστον Τσώρτσιλ, ομοίως μέλος του κόμματος των συντηρητικών.

Ο Alastair Parker, ιστορικός, ειδικός επί της κρίσης του 1930, υπογραμμίζει: *«Αυτό το αποκορύφωμα της "πολιτικής κατευνασμού" έχει εγείρει έντονες αντιπαραθέσεις. Λέγεται ότι το "Μόναχο" πολλαπλασίασε τις πιθανότητες να ξεσπάσει πόλεμος. Αν η Βρετανία κι η Γαλλία "όρθωναν το ανάστημά τους στον*

Χίτλερ", θα τον είχαν αναγκάσει να αποδεχτεί την ήττα ή, αν επιχειρούσε πόλεμο, θα ανατρεπόταν - υπήρχαν - τουλάχιστον, τέτοιες πληροφορίες είχαν οι Βρετανοί - στρατιωτικοί σε θέσεις-κλειδιά, έτοιμοι να εκθρονίσουν τον Χίτλερ αν οι απαιτήσεις του στην Τσεχοσλοβακία συναντούσαν τη σθεναρή αντίσταση των δυτικών Συμμάχων. Αντ' αυτού, το "Μόναχο" ενίσχυσε το γόητρο του Χίτλερ και μείωσε τις πιθανότητες οποιασδήποτε χαλιναγώγησής του στο μέλλον. Επιπλέον, η Γερμανία κέρδισε σε δύναμη, ιδιαίτερα χάρη στην εξουδετέρωση του τσεχοσλοβακικού στρατού. Η συμπεριφορά των Συμμάχων και οι πιέσεις προς την Τσεχοσλοβακία να παραδοθεί, δυσκόλεψαν τη συσπείρωση για μελλοντική αντίσταση κατά της Γερμανίας. Μάλιστα, είναι πολύ πιθανό η Συμφωνία του Μονάχου να ανάγκασε τον Στάλιν να εγκαταλείψει τις προσπάθειές του για οργάνωση της αντίστασης κατά του Χίτλερ, οδηγώντας τη Σοβιετική Ένωση στην υπογραφή του σοβιετοναζιστικού συμφώνου, τον Αύγουστο του 1939. Το ότι αγνοήθηκαν τα σοβιετικά συμφέροντα προκάλεσε πολλά επικριτικά σχόλια στη Δύση εκείνη την εποχή, κυρίως επειδή αυτό ισοδυναμούσε με περιφρόνηση της Κοινωνίας των Εθνών και του δόγματος της "συλλογικής ασφάλειας". Η Κοινωνία των Εθνών είχε πάρα πολλούς υποστηρικτές στη Βρετανία, κυρίως στις τάξεις των φιλελεύθερων, των προοδευτικών και των σοσιαλιστών, ως όργανο αποτροπής πολέμων. Αλλά οι βρετανικές κυβερνήσεις σκόπιμα παρέκαμψαν την Κοινωνία των Εθνών, επειδή πίστευαν ότι θα τους δυσκόλευε περισσότερο στην επίτευξη συμφωνιών με τον Χίτλερ» [24].

Την παραπάνω εκτίμηση της ιστορικής πραγματικότητας έρχεται να επικυρώσει ο εκπρόσωπος της Τσεχοσλοβακίας, συνταγματάρχης Έγκερ, ο οποίος κατά την δίκη της Νυρεμβέργης, μετά το πέρας του πολέμου, ρωτά τον Γερμανό στρατάρχη Κάιτελ, αξιωματούχο που είχε υπογράψει την άνευ όρων συνθηκολόγηση της χώρας του, τον Μάη του 1945: «Το Ράιχ θα επιτίθετο εναντίον της Τσεχοσλοβακίας το 1938, αν οι δυτικές δυνάμεις είχαν υποστηρίξει την Πράγα;». Η απάντηση του Κάιτελ ήταν αποστομωτική: «Βεβαίως, όχι. Από στρατιωτική άποψη δεν ήμαστε αρκετά ισχυροί. Ο σκοπός του Μονάχου (σμ. Συνθήκης του Μονάχου) ήταν να κρατήσει τη Ρωσία μακριά από την Ευρώπη, να κερδίσουμε χρόνο και να ολοκληρώσουμε τους εξοπλισμούς μας» [25]

Αντιλαμβανόμαστε ότι η πολιτική του κατευνασμού όπως διαμορφώθηκε από την συνθήκη του Μονάχου έχει παίξει κομβικό ρόλο στην ιστορική συνέχεια και γι αυτό οι εκτιμήσεις γύρω από αυτήν αποτελούν σημαντικό

πολιτικό και κοινωνιολογικό κομμάτι στην σκιαγράφηση των θέσεων της διεθνούς κοινότητας όπως τότε εκφράστηκε. Κρίνουμε σκόπιμο να προσπαθήσουμε να καταθέσουμε περισσότερες ιστορικές πηγές που να καλύπτουν αυτό το γεγονός - αιχμή ώστε να αντιληφθούμε βαθύτερα και την φύση του.

Ο Edmond Wright σχολιάζει την Συνθήκη του Μονάχου με τα ακόλουθα λόγια: *«Κλασικό παράδειγμα συνθηκολόγησης της δημοκρατίας κατά τη δεκαετία του 1930 θεωρείται γενικά ότι ήταν η Συμφωνία του Μονάχου (1938), με την οποία η Βρετανία και η Γαλλία από κοινού πρόδωσαν την Τσεχοσλοβακία στη Γερμανία του Χίτλερ, πιστεύοντας ότι έτσι μπορούσαν να καλοπιιάσουν τον Αδόλφο Χίτλερ»* και συνεχίζει *«Η συμφωνία του Μονάχου υπήρξε η πιο ανέντιμη συνθηκολόγηση (υποχώρηση) στην ιστορία της σύγχρονης Βρετανίας»* [23].

Ενώ ο Προκόπης Παπαστράτης, στο σύγγραμμα του “Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (Κατοχή – Αντίσταση)” σημειώνει: *«Δύο ήταν οι λόγοι που οδήγησαν τον Χίτλερ να ριψοκινδυνεύσει πολεμική αναμέτρηση (για το ζήτημα των Σουδητών και τη διάλυση της Τσεχοσλοβακίας) ότι τελικά η Γαλλία και η Βρετανία δε θα προχωρούσαν σε πόλεμο, για να υπερασπίσουν την Τσεχοσλοβακία, γιατί εκτιμούσαν ένα συμβιβασμό με τη ναζιστική Γερμανία λιγότερο επικίνδυνο από μία εκ των πραγμάτων (αναγκαία) σύμπλευση με τη Σοβιετική Ένωση, την οποία θεωρούσαν κυριότερο αντίπαλο για το κοινωνικό σύστημα των χωρών τους(..)»*

Γενικά η πολιτική κατευνασμού ενός επικίνδυνου αντιπάλου δεν εφευρέθηκε τον 20ο αιώνα. Οι γεωπολιτικοί συσχετισμοί και η ανάγκη επιβίωσης εθνών δίπλα σε ισχυρούς στρατιωτικά και οικονομικά γείτονες με επεκτατικές προθέσεις, κατέστησε την πολιτική αυτή θεμιτή και ορισμένοι την χαρακτηρίζουν έως και ανά περιστάσεις, αποτελεσματική. Οι οπαδοί του κατευνασμού θεωρούν τον εαυτό τους ανέτοιμο ή ακόμη και αδύναμο να προβεί σε ευθεία αντιπαράθεση με τον ισχυρό τους αντίπαλο/γείτονα και επιλέγουν μια υποχωρητική στάση απέναντί του.

13. Το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-ΜολότΩφ

Έναν χρόνο περίπου μετά από την υπογραφή της Συμφωνίας του Μονάχου, της “συμφωνίας του κατευνασμού”, ο Χίτλερ με τις σύμμαχες δυνάμεις φαίνεται να υπερτερεί σε επίπεδο μετώπου. Η κατάληψη όμως της Αλβανίας από

την Ιταλία, ερμηνεύθηκε ως επιθετική κίνηση του Άξονα, στοιχείο που δημιούργησε ανησυχία στο Ελληνικό, Γαλλικό και Αγγλικό στρατόπεδο. Μέσα σε αυτό το κλίμα εκτιμάται ότι η Γερμανία θα έκανε την επόμενη επιθετική κίνησή προς ανατολάς, συγκεκριμένα κατά της Πολωνίας. Παράλληλα, ο Χίτλερ σε μια προσπάθεια αποκοπής όποιας σχέσης της ΕΣΣΔ με τη Δύση, και δη τη Γαλλία, το οποίο ενδεχομένως να έφερνε σαν αποτέλεσμα έναν εκ νέου διμέτωπο αγώνα στα μέτρα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, πολέμου που η Γερμανία έχασε, προσεγγίζει αιφνιδιαστικά την Ρωσία. Ο υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας, Ρίμπεντροπ, προτείνει στην Ρωσία ένα σύμφωνο μη επίθεσης [11, 22].

Βέβαια και στο έτερο στρατόπεδο τα πράγματα δεν ήταν ρόδινα. Η Ρωσία δεν ήταν έτοιμη να μπει σε έναν νέον πόλεμο. Είναι αναγκαία και επιτακτική η καθυστέρηση στην εμπλοκή με την ναζιστική Γερμανία, ώστε να αναδιατάξει, μέσω του πανίσχυρου κεντρικού σχεδιασμού, την βιομηχανία της ΕΣΣΔ και να την μετατρέψει από βιομηχανία ειρήνης, εκ νέου σε βιομηχανία πολέμου. Έτσι στις 23 Αυγούστου του 1939 στην Μόσχα υπογράφεται το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολότοφ ένα νέο σύμφωνο μη επίθεσης. Ο Στάλιν, τελικά, κερδίζει 10 μήνες ειρηνικού περιβάλλοντος [22, 17].

Ρεαλιστικό χαρακτηρίζεται το σύμφωνο όσον αφορά την θέση της Ρωσίας, περισσότερο όμως “επικερδές” από τη Γερμανική σκοπιά. Όμως η πρόσκαιρη αυτή σύγκλιση της Σοβιετικής Ένωσης με ένα ορκισμένο όχι απλά πολιτικό αλλά βαθιά ιδεολογικό εχθρό, την εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία, επικρίθηκε έντονα στη Δύση. Το σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολότοφ παρουσιάζεται παρακάτω:

Η Κυβέρνηση του Γερμανικού Ράιχ και η Κυβέρνηση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, με κίνητρο την επιθυμία να ενισχύσουν την υπόθεση της ειρήνης μεταξύ της Γερμανίας και της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, και θεωρώντας ως βάση τις θεμελιώδεις ρυθμίσεις της Συμφωνίας Ουδετερότητας στην οποία κατέληξαν τον Απρίλιο του 1926 μεταξύ της Γερμανίας και της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, έχουν καταλήξει στην ακόλουθη συμφωνία:

Άρθρο 1. Τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύονται να απόσχουν από κάθε πράξη ισχύος, κάθε πράξη επίθεσης και κάθε επίθεση του ενός εναντίον του άλλου, είτε κατά μόνος είτε σε συνδυασμό με άλλες Δυνάμεις.

Άρθρο 2. Σε περίπτωση κατά την οποία ένα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη γίνει στόχος πολεμικής ενέργειας εκ μέρους τρίτης Δύναμης, το άλλο Συμβαλλόμενο Μέρος κατά κανέναν τρόπο δεν θα προσφέρει την αρωγή του σε αυτήν την Τρίτη Δύναμη.

Άρθρο 3. Οι Κυβερνήσεις των δύο Συμβαλλομένων Μερών και στο μέλλον θα παραμείνουν σε διαρκή μεταξύ τους, διά διαβουλεύσεων, ώστε να προσφέρουν αμοιβαία ενημέρωση για ζητήματα που αφορούν τα κοινά ενδιαφέροντά τους.

Άρθρο 4. Κανένα από τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη δεν θα συμμετάσχει σε οιαδήποτε ομαδοποίηση Δυνάμεων, η οποία στρέφεται αμέσως ή εμμέσως σε βάρος του άλλου Μέρους.

Άρθρο 5. Σε περίπτωση διενέξεων ή διαφωνιών μεταξύ των Συμβαλλομένων Μερών επί ζητημάτων του ενός ή του άλλου είδους, και τα δύο Μέρη θα διασαφηνίζουν αυτές τις διενέξεις ή διαφορές αποκλειστικώς μέσω φιλικής ανταλλαγής γνώμων ή, αν αυτό καταστεί αναγκαίο, μέσω επιτροπών διαιτησίας.

Άρθρο 6. Το παρόν Σύμφωνο θα έχει διάρκεια 10 ετών, υπό τον όρο ότι ένα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν το καταγγέλλει ένα έτος προ της εκπνοής του, η δε περίοδος ισχύος του παρόντος Συμφώνου θα ανανεωθεί αυτομάτως για μια νέα περίοδο πέντε ετών.

Άρθρο 7. Το παρόν Σύμφωνο θα επικυρωθεί το συντομότερο. Τα έγγραφα επικυρώσεως θα ανταλλάγουν στο Βερολίνο. Το Σύμφωνο τίθεται εν ισχύ αμέσως μόλις υπογραφεί.

Για την Γερμανική Κυβέρνηση: Ρίμπεντροπ.

Για την Κυβέρνηση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών: ΜολότΩφ.

Μόσχα, 23 Αυγούστου 1939

Το Ρίμπεντροπ-Μολότοφ παρέμεινε σε ισχύ ως τον Ιούνιο του 1941. Τελικώς παραβιάσθηκε από την Γερμανία όταν αποφάσισε να εισβάλει στην ΕΣΣΔ.

Ο ιστορικός Pavel Sebastyanov στο σύγγραμμα του "Before the Nazi Invasion" αναφέρει: «(..)Επόμενη προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης για να

αποτρέψει ένα δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν η πρόταση που έκανε στις 17 του Απρίλη 1939 για το σχηματισμό Αντιχιτλερικού Συνασπισμού, με βάση ένα πολιτικό - στρατιωτικό Σύμφωνο ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και Βρετανία - Γαλλία, Σύμφωνο που βασιζόταν στην αρχή των ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων».

Ενώ ο Richard Vinen στο “Europe in the Twentieth Century: A History in Fragments” γράφει για το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ - Μολότοφ: «Οι αντιπρόσωποι που έστειλαν οι Βρετανοί και οι Γάλλοι, για να διαπραγματευτούν με τους Σοβιετικούς ηγέτες τον Αύγουστο του 1939, ήταν σχετικά νεότεροι άνθρωποι (υπηρεσιακά χαμηλόβαθμοι), που δεν είχαν και εξουσιοδότηση να υπογράψουν συμφωνίες για λογαριασμό των Κυβερνήσεών τους. Και τελικά ο Στάλιν κατέληξε σε συμφωνία μη επίθεσης με τον Χίτλερ στις 23 Αυγούστου 1939»

Κλείνοντας τούτη την ενότητα είναι περισσότερο από ξεκάθαρο ότι στην πολιτική σκακιέρα των “μεγάλων” παιχτών οι ανατροπές μοιάζουν να μη μπορούν να ελεγχθούν ούτε καν να προβλεφθούν. Κάτι τέτοιο δεν είναι ακριβές. Η έως τώρα ιστορική εμπειρία, που για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους έχει αναλυθεί προγενέστερα, αναδεικνύει το κυρίαρχο πολιτικό παιχνίδι ως παιχνίδι δύναμης και αδυναμίας, επαναδιπλώσεων και επιθέσεων στη βάση του πιο ισχυρού την δεδομένη στιγμή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

14. Η μεγαλύτερη αντίφαση του φασισμού αλλά και του ναζισμού θεωρήθηκε η στάση του απέναντι στον καπιταλισμό πριν την άνοδο στην εξουσία και την στάση του καθεστώτος μετά την απόκτηση αυτής. Για παράδειγμα το 1919, το πρώιμο ιταλικό φασιστικό κίνημα χαρακτηριζόταν από ένα αντικαπιταλιστικό και αντί-αστικό πνεύμα ενώ ήταν ρητή η δήλωση της αντιθέσεως του στον φιλελεύθερο κοινοβουλευτισμό.

Κατά την διάρκεια όμως της δεκαετίας του 1920, η αντίκαπιταλιστική στάση του φασιστικού κόμματος μετριάστηκε ενόψει της κατάκτησης της εξουσίας. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η αντικαπιταλιστική ρητορική του φασιστικού κινήματος δεν ήταν μόνο αντιφατική αλλά και επιλεκτική.

Οι κοινωνίες μας δεν διαθέτουν σωρευμένη βιωματική εμπειρία μαζικής και έντονης βίας όπως είχαν οι Ευρωπαίοι μετά τη λήξη του Πρώτου Π. Πολέμου. Εμπειρία που αμβλύθηκε και κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου λόγω της επικράτησης βίαιων πρακτικών όπως βίαιη καταστολή εξεγέρσεων, πολιτικές διώξεις και η εξόντωση πολιτικών αντιπάλων, η ασύμμετρη δράση παραστρατιωτικών ομάδων, κλπ. Παράλληλα τις δεκαετίες του '20 και '30 οι ευρωπαϊκές κοινωνίες ήταν κατά βάση φτωχές.

Ήδη τη δεκαετία του 1980 η ιστοριογραφική σκηνή για το θέμα του φασισμού είχε αρχίσει να αλλάζει ριζικά. Ο ναζισμός και ο φασισμός άρχισε να εξαφανίζεται από τον λόγο των ακαδημαϊκών ιστορικών. Ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή έπαιξαν οι ανατροπές στην ΕΣΣΔ και την Ανατολική Ευρώπη μετά το 1989. Οικείες έννοιες που αφορούσαν το πρόσφατο πολιτικό παρελθόν εκτοπίστηκαν, και “καθαγιασμένος”/καθαρός μεταμοντερνισμός έφθασε στο απόγειό του είτε μέσα από τον ακαδημαϊκό λόγο είτε μέσα από τον κυρίαρχο λόγο εν γένει.

Τα στοιχεία αυτά δημιουργούν ένα σκηνικό απαξίωσης του μάλλον πρόσφατου ζητήματος του φασισμού και του ναζισμού, ώστε να αποδεσμευτεί από το κοινωνικό σύστημα που τον γέννησε. Η κυρίαρχη πολιτική θεσμών θα μπορούσε όπως και τότε έτσι και τώρα να χαρακτηριστεί για μια ακόμη φορά από ένα πνεύμα ουδετερότητας έστω και εάν έχει να αντιμετωπίσει μια φρικαλεότητα όπως αυτή που μπορεί να σπείρει ένα ναζιστικό ή φασιστικό καθεστώς.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Ανχης (ΥΙ) Ηλίας Ν. Αθανασόπουλος
Πλαστικός Χειρουργός, MD, FEBOPRAS

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΑΝΧΗ (ΥΙ) ΗΛΙΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΝΤΥΠΗ

1. Payne, S.G. (2000) Μια Ιστορία του Φασισμού 1914-1945, Αθήνα, Εκδόσεις ΦΙΛΙΣΤΩΡ.
2. Teich, M., & Porter, R., (1993) *Fin de siècle and Its Legacy*, Cambridge, Cambridge University Press.
3. Laqueur W., (1976) *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*, Berkley, University of California Press, σ.315- 376.
4. Aschheim, S.E. (1992) *The Nietzsche Legacy in Germany: 1890- 1990*, Berkeley, University of California Press·Howard, W. (1989) "Nietzsche and Fascism", *History of European Ideas*, II, 893- 899.
5. Kelley, A. (1981) *The Descent of Darwin: The Popularization of Darwinism in Germany, 1860-1914*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, σ. 110.
6. Nye, R.A. (1984) *Crime, Madness and Politics in Modern France: The Medical Concept of National Decline*, Princeton University Press.
7. Mosse, G.L. (1978) *Toward the Final Solution: A History of European Racism*, New York: Howard Fertig.
8. Field, G.G. (1981) *Evangelist of Race: The Germanic Vision of Houston Stewart Chamberlain*, New York: Columbia University Press.
9. Hobsbawm, E., (2004) *Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ- Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, σ.39.
10. Fearon, P. (1979) *The Origins and nature of the Great Slump 19219-1932*, Palgrave Macmillan
11. Daniel Guérin, (1971) *Fascisme et grand capital*, εκδόσεις Maspero, Παρίσι
12. Ian Kershaw, (2000) *Χίτλερ 1889-1936, Ύβρις, μετάφραση Στέφανος Ροζάνης*, εκδόσεις Scripta, Αθήνα

13. Gilbert Badia, (1964) Histoire de l'Allemagne contemporaine, Éditions Sociales, Παρίσι
14. Hobsbawm, E. (2004)) Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ- Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 123.
15. Στάνλεϊ Πέιν, (1995) Η ιστορία του φασισμού, μετάφραση, Κώστας Γεώργιας, εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα
16. Paxton, R.O. (2006) Η Ανατομία του Φασισμού, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα
17. Ακαδημία Επιστημών Ε.Σ.Σ.Δ Παγκόσμια Ιστορία εκδόσεις Μέλισσα τόμος Στ2
18. 'Παγκόσμιος Πόλεμος τόμος 13 & 29 Εκδόσεις: Καθημερινή
19. Εικονογραφημένη Ιστορία τεύχος 8,26,68, Στρατιωτική τεύχος 135
20. Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών:
21. Anthony P. Adamthwaite, (1989) *The Making of the Second World War*, Routledge.
22. Edmond Wright (general editor) History of the World, vol.II,p.657
23. Alastair Parker: «Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος», εκδόσεις ΕΠΙΛΟΓΗ/ΘΥΡΑΘΕΝ - Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, σελ. 28-29
24. Ουίν. Τσόρτσιλ: «2ος Παγκόσμιος Πόλεμος - Απομνημονεύματα», εκδόσεις Ελληνική Μορφωτική Εστία, μετάφραση Α. Σαμαράκη, τόμος Α΄, σελ. 27.